

ГРОМАДСЬКА ДУМКА ПРО ПРАВОТВОРЕННЯ

У НОМЕРІ:

- **СОЦІАЛЬНА СФЕРА**

∨ *Реформування сфери поховання
та надання ритуальних послуг*

- **ЯКІСТЬ ХАРЧОВИХ ПРОДУКТІВ**

∨ *Нормативне регулювання використання
пальмової олії в Україні*

№ 3 (289) ЛЮТИЙ 2025

**ГРОМАДСЬКА ДУМКА
ПРО ПРАВОТВОРЕННЯ**

№ 3 (289) 2025

Інформаційно-аналітичний бюлетень
на базі оперативних матеріалів

Додаток до журналу
«УКРАЇНА: ПОДІЇ, ФАКТИ, КОМЕНТАРІ»

Засновники:

Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського
Національна юридична бібліотека

Головний редактор
Ю. Половинчак

Редакційна колегія:
Н. Іванова (відповідальна за випуск), Т. Дубас,
Ю. Калініна-Симончук

Заснований у 2011 році
Видається двічі на місяць

Передрук – тільки з дозволу редакції

З повнотекстовою версією видання можна
ознайомитись на сайті
Центру досліджень соціальних комунікацій
nbuviar.gov.ua

ЗМІСТ

АКТУАЛЬНА ПОДІЯ

В Україні заборонили трансплантувати органи загиблих військових: Президент України підписав Закон України..... 3
Президент України підписав Закон України щодо вдосконалення окремих положень, пов'язаних із веденням господарської діяльності та дією воєнного стану в Україні 3
Психологи та психотерапевти обов'язково мають бути сертифіковані – В. Зеленський підписав Закон України..... 4

АНАЛІТИЧНИЙ РАКУРС

Беззуб І.
Реформування сфери поховання та надання ритуальних послуг 4
Волошин Д.
Нормативне регулювання використання пальмової олії в Україні: напрями, виклики та міжнародний досвід 15

ЩОДЕННИК БЛОГЕРА * 20

АКТУАЛЬНА ПОДІЯ

В Україні заборонили трансплантувати органи загиблих військових: Президент України підписав Закон України

Президент України В. Зеленський підписав Закон України № 4203-ІХ щодо заборони вилучення органів для трансплантації в загиблих військових, а також людей, які загинули внаслідок збройної агресії.

Картка Закону за підписом Глави держави опублікована на сайті українського парламенту.

Згідно з Пояснювальною запискою, серед іншого, Закон передбачає заборону вилучення органів для трансплантації:

- в осіб, загиблих (померлих) внаслідок застосування заходів примусу працівниками правоохоронних, силових та інших структур;

- осіб, зі складових Сил оборони та сил безпеки, які загинули при виконанні ними службових обов'язків в Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан;

- осіб, які загинули (померли) внаслідок збройної агресії проти України.

Як повідомляє пресслужба Верховної Ради України, документ також уточнює умови автоматичного пошуку пари донор-реципієнт у Єдиній державній інформаційній системі

трансплантації органів та тканин, а також передбачає створення порядку організації трансплантації за принципом «доміно».

Крім того, Закон визначає створення Національного трансплантологічного комітету як консультативного органу Міністерстві охорони здоров'я (МОЗ). Комітет матиме повноваження розглядати випадки несприятливих реакцій при трансплантації.

Раніше у МОЗ повідомляли, що за 2024 р. українські лікарі провели 467 трансплантацій внутрішніх органів. Загалом медики пересадили 311 нирок, 93 печінки та 63 серцець. З них трансплантацій від померлого донора – понад 65 %. У відомстві додали, що наразі на рятівні операції із трансплантації очікують понад 3 тис. пацієнтів. Від 2024 р. в межах програми медичних гарантій держава повністю покриває витрати на трансплантацію органів (*Суспільне Новини* (<https://suspilne.media/942555-v-ukraini-zaboronili-transplantuvati-organi-zagiblih-vijskovih-zelenskij-pidpisav-zakon/>). – 2025. – 6.02).

Президент України підписав Закон України щодо вдосконалення окремих положень, пов'язаних із веденням господарської діяльності та дією воєнного стану в Україні

6 лютого 2025 р. Президентом України В. Зеленським було підписано Закон України щодо вдосконалення окремих положень, пов'язаних із веденням господарської діяльності та дією воєнного стану в Україні (№ 4213-ІХ від 14.01.2025 р.).

Положення Закону спрямовані на:

- спрощення умов ведення господарської діяльності у сферах енергетики і теплопостачання, започаткувавши процес створення загальнонаціональної геодезичної інформа-

ційно-технічної системи з доступною інформацією про всі інженерні мережі;

- створення сприятливих умов для залучення інвестицій у розвиток ринків у сферах енергетики та комунальних послуг;

- удосконалення механізму відповідальності за маніпулювання на енергетичних ринках тощо (*Офіційний вебпортал парламенту України РАДА* (<https://www.rada.gov.ua/news/razom/258477.html>). – 2025. – 10.02).

Психологи та психотерапевти обов'язково мають бути сертифіковані – В. Зеленський підписав Закон України

Президент України В. Зеленський підписав Закон України № 4223-ІХ (законопроект № 12030) «Про систему охорони психічного здоров'я в Україні», що вимагає від психологів і психотерапевтів мати вищу освіту та сертифікацію міжнародного зразка.

Як розповідала «Судово-юридична газета», законопроект № 12030 врегульовує роботу психотерапевтів в Україні. Згідно з документом, фахівці будуть обов'язково сертифіковані. Крім того, буде створена Нацкомісія, яка координуватиме надання послуги у сфері ментального здоров'я.

За словами народного депутата та голови парламентського Комітету з питань здоров'я нації, медичної допомоги та медичного страхування М. Радущького, законопроект базується на рекомендаціях ВООЗ та ЄС насамперед враховує підхід «Психічне здоров'я у всіх політиках».

«Цей підхід означає, що будь-які рішення чи заходи, впроваджені на державному,

регіональному чи місцевому рівнях, мають враховувати їхній вплив на психічне здоров'я населення», – зазначив він.

Крім того, акцентував М. Радущький, використовувались напрацювання та досвід реалізації Всеукраїнської програми ментального здоров'я: «Ти як?», започаткованої за ініціативи Першої леді України О. Зеленської.

Законопроект, зокрема, передбачає наступне:

– чіткий розподіл обов'язків між державою, громадськими організаціями та приватним сектором, доступ до послуг на рівні громад;

– єдина термінологія, стандартизація послуг, мультидисциплінарний підхід для надання високоякісних послуг із психічного здоров'я (*Судово-юридична газета (<https://sud.ua/uk/news/ukraine/322634-psikhologi-i-psikhoterapevty-obyazatelno-dolzhny-byt-sertifitsirovani-vladimir-zelenskiy-podpisal-zakon>). – 2025. – 7.02).*

АНАЛІТИЧНИЙ РАКУРС

I. Беззуб, наук. співроб., НЮБ НБУВ

Реформування сфери поховання та надання ритуальних послуг

Сфера поховання та ритуальних послуг серед найбільш соціально значущих у системі реформування державного управління в Україні.

Відповідно до Аналітичного звіту про стан галузі поховання та похоронної справи в Україні за 2023 р. (URL: <https://mtu.gov.ua/content/pohovannya-ta-pohoronna-sprava.html?PrintVersion>), ритуальні послуги населенню надавали 513 ритуальних служб та 1688 суб'єкт господарювання різних форм власності, які здійснюють діяльність на договірних засадах із ритуальними службами, з яких: 304 підприємств комунальної форми власності, 467 підприємств приватної форми власності та 917 окремих підприємств.

На цей час в населених пунктах України існує необхідність в будівництві 386 місць поховань. Питання виділення земельних ділянок для організації поховань нині стоїть гостро абсолютно для всіх населених пунктів. Середня вартість одного поховання в Україні за 2023 р. склала 10 300 грн, що на 18 % більше порівняно з 2022 р. (8704 грн).

На думку експертів та фахівців галузі, для забезпечення ефективного функціонування сфери ритуальних послуг необхідно здійснити модернізацію механізмів системи її державного регулювання, яке спрямоване на вирішення проблемних питань, пов'язаних із: відсутністю чіткої та прозорої системи державного регулювання галузю;

неоднорідністю локальних ринків ритуальних послуг; порушенням прав споживачів ритуальних послуг через недосконалість нормативно-правового регулювання; великою часткою тіньового ринку ритуальних послуг; проблемами виділення у великих містах земельних ділянок під місця поховання.

Проблемі виділення земельних ділянок для організації поховань можна було б зарадити, якби в українському законодавстві було закріплено більше альтернативних видів поховання померлих. Однак наразі Закон України «Про поховання та похоронну справу» передбачає лише один такий спосіб – кремацію. Інші альтернативні види поховання в Україні не узаконені. Крім того, норми чинного законодавства містять перепони для популяризації кремації як альтернативного способу поховання. По-перше, законодавство певним чином обмежує можливість реалізації права на кремацію. Це проявляється в тому, що крематорії можуть функціонувати лише у великих містах із населенням понад мільйон осіб. Тому зараз відповідні заклади діють лише в Києві, Харкові та Одесі. По-друге, згідно з українським законодавством, крематорії можуть перебувати лише в комунальній власності. Тож навіть створений із залученням приватних коштів крематорій однаково буде у власності органів місцевого самоврядування. Відповідно, приватним інвесторам не вигідно вкладати фінанси в об'єкти, які вони зрештою не зможуть експлуатувати.

Експерти ВГО «Асоціація сприяння самоорганізації населення» у 2021 р. провели опитування серед українців стосовно їхнього ставлення до різних способів поховання (Аналітична записка «Поховальна справа і поховальні практики українців у дзеркалі громадської думки». URL: <https://samoorg.com.ua/wp-content/uploads/2021/11/pohovalna-sprava1.pdf>).

Результати опитування свідчать, що найбільша частка респондентів – понад 90 % – ставляться позитивно або скоріше позитивно до закопування труни з тілом у могилі (інгумації). Крім того, загалом позитивні оцінки переважають і щодо кремації тіл померлих –

53,5 %. Також опитування засвідчило, що в Україні потенційно є запит на біопоховання (або екопоховання) померлих. Ідеться про захоронення праху померлої людини у спеціально відведеному місці на території лісу, парку чи іншої зеленої зони без установаження намогильних споруд та з використанням матеріалів, які швидко розкладаються. Загалом, 28 % опитаних висловили позитивне ставлення до цього способу поховання, при чому навіть більше 20 % у сільській місцевості.

Щодо інших інноваційних способів поховання померлих (ресомация, промесія, компостування) українці поки що є вельми скептичними і здебільшого висловлюють негативне ставлення. Однак можна припустити, що такі оцінки значною мірою обумовлені необізнаністю громадян, переконані експерти Асоціації.

Таким чином, для вирішення проблеми з браком місць для поховання померлих в Україні сьогодні вкрай важливо створити сприятливі умови для розвитку щонайменше кремації та біопоховань. Щодо інших альтернативних способів поховання варто розглядати лише можливість їх узаконення, в той час як їх розвиток і популяризація серед населення є питанням далекої перспективи.

Привернути увагу суспільства, органів державної влади і місцевого самоврядування до основних проблем і «вузьких місць» у сфері поховань в Україні, а також актуалізувати ключові напрями її реформування з урахуванням досвіду зарубіжних країн покликана Аналітична записка «Напрями реформування поховальної справи в умовах політики децентралізації влади» (2021 р.) ВГО «Асоціація сприяння самоорганізації населення» (URL: <https://samoorg.com.ua/wp-content/uploads/2021/04/pohovalna-sprava.pdf>).

Дійсно, Україна прагне до європейської інтеграції, але сучасна система ритуальних послуг не відповідає стандартам більшості європейських країн. Тому в ході реформування сфери ритуальних послуг необхідно законодавчо закріпити нові сучасні методи поховання, сформувати інфраструктурне та матеріально-технічне підґрунтя для їх реалізації, що поступово

зменшить кількість площ, зайнятих фізичними кладовищами, і сприятиме збереженню лісів і насаджень, які потрапляють в зону ризику при виділенні додаткових земельних ділянок під організацію кладовищ, використанню якісних властивостей багатих земельних ресурсів за їх основним призначенням, як наслідок – покращення економічного благоустрою України, а також сприятиме значній економії природних ресурсів – землі, каменю, сталі, тканини та деревини, які використовують для виготовлення трун та предметів ритуальної належності, необхідних для поховань, пов'язаних із закопуванням в землю.

Також, на думку голови ВГО «Асоціація сприяння самоорганізації населення» О. Колесникова, одна з ключових проблем вітчизняної поховальної сфери полягає в надмірно великій ролі комунальних служб на місцевих ринках ритуальних послуг та в їх повній монополії на утримання місць поховання. А звідси і чисельні зловживання, і корупція, і чимало інших викликів, з якими неодмінно стикається громадяни при організації поховань померлих. Подолання цього монополізму має бути одним із пріоритетів реформування похоронної справи та ритуальних послуг в Україні, наголосив голова ВГО.

Новим викликом для української поховальної сфери стали військові поховання. Від початку повномасштабного вторгнення органи влади почали приділяти особливу увагу законодавчому регулюванню поховання жертв російсько-української війни. Так, у червні 2023 р. депутати Київради ухвалили рішення, яким уніфікували військові поховання на кладовищах столиці, а в серпні Кабінет Міністрів України затвердив експериментальний законопроект щодо будівництва Національного військового меморіального кладовища. Спочатку уряд запропонував створити його на Лисій горі, проте, таке рішення не підтримали екологічні громадські організації. Потім вибір урядовців зупинився на території Биківнянського лісу. Цю ідею повністю підтримали сім'ї загиблих військових, однак, під час ухвалення остаточного рішення їх позиції так і не було враховано. Тож, у підсумку в серпні 2023 р.

Кабмін обрав територію Гатненської сільської територіальної громади Фастівського району Київської області. Передбачається, що саме тут до липня 2025 р. постане спеціальне місце для почесного поховання військових. Наразі багато родин загиблих в очікуванні цієї дати тримають прах воїнів вдома або ж зберігають його в крематоріях. Натомість, частина сімей полеглих воїнів не погоджуються з обраною урядом локацією, вважаючи, що військове кладовище має розташовуватися в межах Києва.

Попри те, що за 20-річну історію свого існування профільний Закон України «Про поховання та похоронну справу» зазнав чимало змін, значна кількість його положень досі потребує суттєвого доопрацювання. На цьому наголошують як представники органів влади, так і громадський сектор. З огляду на це за останні шість років українська влада зробила три спроби виправити наявні законодавчі недоліки та вдосконалити правове регулювання цієї сфери. Однак жодна з цих спроб не досягла мети.

Усе це свідчить про те, що потреба активізувати розв'язання проблем у сфері поховання давно на часі, а війна – додаткова причина розпочати цей процес нині.

Тому у зв'язку з необхідністю вдосконалення на законодавчому рівні сфери поховання, а також задля дерегуляції господарської діяльності з надання ритуальних послуг у сфері поховання, розроблено і подано до Верховної Ради України проєкт закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформування сфери поховання та надання ритуальних послуг» (№ 12188 від 08.11.2024 р.).

Автори проєкту пропонують викласти у новій редакції Закон України «Про поховання та похоронну справу» від 10.07.2003 р. № 1102-IV та внести зміни до Земельного кодексу України, Законів України «Про рекламу» від 03.07.1996 р. № 270/96-ВР та «Про регулювання містобудівної діяльності» від 17.02.2011 р. № 3038-VI, які мають на меті удосконалення на законодавчому рівні сфери поховання.

Законопроект № 12188 пропонує комплексні зміни у сфері поховань і створення кладовищ.

Зокрема, кладовища та крематорії можуть перебувати не лише в державній чи комунальній, але й у приватній власності, а також пропонує дозволити поховання домашніх тварин на певних секторах кладовищ.

Пропонується запровадити спеціальні правила для надання земельних ділянок під нові кладовища або крематорії: такі ділянки державної або комунальної власності мають передаватися виключно через земельні торги (сьогодні ділянки під кладовища надають місцеві ради лише спеціалізованим комунальним підприємствам на праві постійного користування). Водночас ділянки землі, на яких уже розташовані кладовища або крематорії комунальної власності, не можуть бути приватизовані або передані в оренду фізичним чи юридичним особам.

Проект закону визначає особливий статус Національного військового меморіального кладовища. Це кладовище буде державною власністю, розташовуватиметься на державних землях і не підлягатиме приватизації або передаванню в оренду. Місце для нього обиратиметься з урахуванням громадських інтересів, а результати громадських обговорень можуть бути підставою для місцевих органів управління розпочати або відмовитися від підготовки відповідної документації. Витрати на почесне поховання на цьому кладовищі покриватиме державний бюджет. Законопроект пропонує заборонити поховання на ньому осіб, які обіймали керівні посади в комуністичній партії або радянських органах, а також працівників радянських органів безпеки. На цьому кладовищі можна буде встановлювати кенотафи (пам'ятні знаки) для вшанування героїв України, що захищали незалежність та територіальну цілісність України, і яких суд оголосив померлими.

Документ також пропонує низку обмежень для реклами ритуальних послуг: заборонити демонструвати процес ритуальних послуг або предмети, які використовуються в цьому процесі, розміщувати цю рекламу на товарах та у друкованих виданнях, орієнтованих на неповнолітніх, а також у приміщеннях та на вулиці ближче ніж за 300 м до закладів освіти,

дитячих центрів, лікарень, військових частин та місць історичної та культурної спадщини.

Також, у Верховній Раді України зареєстровано законопроект «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо особливостей оподаткування надавачів ритуальних послуг» (№ 12189 від 08.11.2024 р.). Ініціатори акту зазначили, що окремі положення Закону України «Про поховання та похоронну справу» «не відповідають вимогам ринкової економіки та практиці організації надання ритуальних послуг», і заважають ефективно працювати як державним, так і приватним компаніям. Документ передбачає реформування цього ринку для створення більш конкурентного середовища, що має сприяти покращенню якості та сервісу таких послуг.

Відтак нардепи пропонують скасування податкових пільг для державних і комунальних служб у цій галузі. Зокрема, йдеться про скасування звільнення від податку на додану вартість (ПДВ) на похоронні послуги та товари, що надаються державними структурами. Також передбачено відмову від спрощеного оподаткування. Постачальники ритуальних послуг більше не зможуть користуватися спрощеною системою оподаткування, обліку та звітності.

Запропоновані зміни, на переконання депутатів, дозволять створити рівні умови для всіх компаній на ринку, що підвищить рівень конкуренції. Зрештою, це може призвести до покращення якості ритуальних послуг завдяки конкуренції та впровадженню інновацій.

У разі ухвалення законопроекту, ринок ритуальних послуг може відкритися для приватних компаній, які зможуть інвестувати в нові об'єкти, такі як приватні кладовища або крематорії. При цьому державний бюджет не зазнає додаткових витрат на реалізацію цієї реформи, а зміни мають позитивно вплинути на споживачів завдяки розширенню спектра послуг і підвищенню їхньої якості.

8 листопада 2024 р. також зареєстровано проєкт закону «Про внесення змін Кримінального кодексу України щодо відповідальності за розголошення конфіденційної інформації про померлу

особу» № 12190. Ним пропонується доповнити Кримінальний кодекс України новою ст. 182-1, яка передбачатиме відповідальність за умисне розголошення конфіденційної інформації про померлу особу, близьких осіб померлої особи або виконавця волевиявлення померлої особи, якій ця таємниця відома у зв'язку з професійною або службовою діяльністю.

Згідно з Пояснювальною запискою до документа, його подання обумовлено фактами системного протиправного використання працівниками правоохоронних органів, органів реєстрації актів цивільного стану, закладів охорони здоров'я тощо інформації, одержаної ними у зв'язку з професійною або службовою діяльністю шляхом її розкриття виконавцям ритуальних послуг, з метою одержання неправомірної вигоди. Отже, законопроект спрямований на протидію корупційним схемам відповідних органів з «чорними» ритуальними агентами.

Документ розроблено в комплексі із законопроектом № 12188. Але, оскільки чинний Закон України «Про поховання та похоронну справу» не містить переліку конфіденційної інформації про померлого, законопроект № 12190 може бути прийнято лише після того, як набуде чинності нова редакція Закону України «Про поховання та похоронну справу» (проект закону № 12188) або одночасно з ним.

Слід зазначити, пропозиції оподаткування ритуальних послуг та приватизації кладовищ викликали значний резонанс у суспільстві. Експерти прогнозують, що реформа створить нові можливості для бізнесу, але водночас можуть збільшити фінансове навантаження на населення у складні моменти життя, оскільки наразі цвинтарі, крематорії та інші комунальні установи звільнені від сплати ПДВ, що дозволяє їм утримувати ціни на доступному рівні. Отже, скасування цієї пільги автоматично збільшить вартість поховань на 20 %, пояснюють фахівці.

Але це мінімум, на який можуть зрости послуги, зазначає керівник ритуального бізнесу в Черкасах А. Хімич. Запровадження ПДВ може призвести до закриття приватних надавачів послуг, залишаться тільки державні, а це може призвести до появи монополій. За підрахунками

підприємця Ю. Гончара, який надає ритуальні послуги, якщо Президент України підпише відповідний законопроект, то ціни на послуги можуть зрости до 25 %.

Як вже зазначалося, активні обговорення та суперечки серед громадськості, експертів і родин загиблих воїнів викликає створення Національного військового меморіального кладовища в Україні. Експерти зазначають, що створення такого меморіалу є важливим кроком для вшанування пам'яті полеглих героїв та формування національної ідентичності. Водночас вони підкреслюють необхідність забезпечення прозорості та ефективності в реалізації цього законопроекту, аби уникнути можливих зловживань та корупційних ризиків.

Крім того, експерти наголошують на важливості врахування соціальних та культурних аспектів під час впровадження змін у сфері поховань, щоб забезпечити повагу до традицій та релігійних переконань громадян.

Загалом, фахівці підтримують ініціативу реформування сфери поховань, проте, акцентують увагу на необхідності ретельного опрацювання деталей законопроекту та залучення громадськості до обговорення для досягнення максимальної ефективності та суспільної підтримки.

Для вдосконалення діяльності та регулювання у сфері ритуальних послуг в Україні необхідно звернути увагу на аналогічний досвід зарубіжних країн, що містить чимало прикладів успішного сучасного, ефективного, соціально відповідального функціонування сфери поховання та надання ритуальних послуг.

За словами президента Міжнародної асоціації професіоналів похоронної справи, Національної члена від України у Всесвітній Федерації Похоронних Виконавців (FIAT-IFTA) А. Ландар, ритуальній галузі України є чому повчитися, що перейняти і в чому наслідувати. Аналіз багатолітнього досвіду дозволяє зрозуміти основні принципи і постулати розбудови похоронної галузі будь-якої держави. В її основі похоронний дім – перша складова, приватний крематорій та кладовище – наступний крок. У числі приватних кладовищ, крім традиційних національних чи релігійних,

у багатьох країнах вже запроваджені екологічні зелені та ліс-кладовища. Індустрія товарів ритуального призначення йде в ногу з нововведеннями. Передусім це стосується екологічних поховань, зокрема, масове виробництво екоурн, екотрун і цілої низки супутніх товарів та атрибутики.

Уся ритуальна сфера у цивілізованому світі заснована фактично на приватних похоронних домах або бюро. Як правило, приватний похоронний дім (бюро) – це сімейний бізнес, що передається із покоління в покоління та забезпечує повний комплекс послуг з організації та проведення похорону.

Похоронні дома в ЄС чи США, Австралії або Канаді – розташовані як у великих містах, так і в невеличких населених пунктах. Він працює цілодобово, звернутися, зателефонувавши або приїхавши на місце, можна в будь-який час. Сім'я померлого звертається до похоронного дому, коли отримує офіційний державний документ про смерть.

У комплексі пропонованих послуг, окрім організації похорону, є чимало сервісних послуг. Чимало похоронних домів мають власний готельний сервіс.

Широко розвинена послуга відеотрансляції через інтернет для тих, хто не має можливості бути присутніми особисто, або відеозапис прощальної церемонії.

Протягом десятиліть похоронні дома надають можливість оформити організацію поховання заздалегідь та заповнити похоронний страховий поліс. Літні люди можуть укласти договір з похоронним домом, нотаріально його посвідчити та особисто подбати як про план похорону, так і про перелік усіх необхідних товарів та послуг.

Наприклад, більшість похоронних домів у Німеччині – це приватні сімейні фірми з багаторічною історією. На сьогодні налічується близько 4200 похоронних бюро, понад 81 % з яких входять до Федеральної асоціації похоронних організацій. Метою Асоціації, окрім представлення та просування професійних інтересів представників похоронної сфери у всіх регіонах Німеччини, є встановлення високих стандартів якості в похоронній галузі.

В Україні чимало опонентів ідеї створення приватних кладовищ, оскільки, на їхню думку, там безслідно ховатимуть убитих людей або ж вартість поховання буде захмарною, зазначає голова ВГО «Асоціація сприяння самоорганізації населення» О. Колесников. Натомість світовий досвід містить чимало прикладів успішного функціонування приватних кладовищ. Причому йдеться не лише про високорозвинені країни, такі як США, Велика Британія чи Франція, але й держави посткомуністичного табору – Болгарію, Румунію, Грузію, Вірменію. Для деяких із цих країн уможливлення існування приватних кладовищ стало однією з відповідей на брак місць для поховання на комунальних цвинтарях, з чим нині серйозно стикнулася й Україна.

Наявність у багатомільйонній Україні лише трьох крематоріїв, на думку А. Ландар, це швидше відсутність такого виду послуг. А ті, хто переконані, що крематорій забруднює навколишнє середовище, стоять на таких позиціях через недостатню роботу з поінформованості населення державою. Крематорій, побудований за всіма правилами, не завдає шкоди навколишньому середовищу в порівнянні з класичним похованням. Тому існування крематоріїв у приватній власності є більш виправданим, адже будівництво одного такого об'єкта вимагає чималих інвестицій – близько 1 млн євро, яких у місцевих бюджетах просто немає, наголошує голова ВГО «Асоціація сприяння самоорганізації населення».

Міжнародна федерація кремації, основним призначенням якої є ознайомлення населення планети з перевагами кремації з точки зору економіки, екології, гігієни, санітарії, етики та естетики, була утворена у 1874 р. На 2015 р. Федерація кремації об'єднує 23 країни, до складу яких Україна поки що не входить. Перевагами кремаційного комплексу вважають: скорочення площі земельних ділянок, які виділяють для традиційного поховання в землю аж у 50–100 разів; раціоналізація використання міських земельних ресурсів; повна відсутність загрози здоров'ю і життю населення з боку цвинтарів-колумбаріїв, адже термін мінералізації останків скорочується з 20 років до 1 год; поліпшення

загальної екологічної ситуації в місті; зниження санітарно-екологічної напруженості; скорочення витрат замовника на 25–40 % на організацію церемонії поховання в порівнянні із традиційними похоронами. В рамках кремації можливі численні варіанти поховання, такі як в класичній могилі, в колумбарії, у морі, у похоронному лісі, у громадській могилі, на полі безіменних урн.

За даними Національної асоціації похоронних директорів США, спостерігається зростання популярності кремації у світі загалом. Сьогодні кремація широко поширена в Північній Америці, Європі, обов'язкова у країнах Південно-Східної Азії. Так, в Іспанії діють 358 крематоріїв, і більша частина з них у приватній власності, в Чехії – 27; в Китаї – 1745, у Франції – 163; в Японії – 1509. У Великій Британії, яка є лідером в Європі за наданням таких послуг, кремації піддаються 73 % померлих. Англія, четверта частина Британії, має 270 крематоріїв.

У США налічується 2689 крематоріїв. За даними 2022 р., 59,3 % американців обирали кремацію, і кількість такого виду захоронень експоненціально зростає в усіх штатах. Дослідники ринку прогнозують, що до 2040 р. понад 80 % американців будуть кремовані.

Майже 72 % німців, за даними 2022 р., надають перевагу кремації перед «класичним» похованням. Причини цього криються не стільки у прагненні відповідального ставлення до навколишнього середовища та збереженні земельних ресурсів, скільки в економічній доцільності та змінами у ставленні до смерті в цілому.

Близько 99 % поховань у Японії – це кремація. Через брак землі у великих містах впроваджено багатоповерхові колумбарії – спеціальні будівлі, де зберігаються урни з прахом. Доступ до урн автоматизований за допомогою карток та ліфтів.

Уявлення про смерть у суспільстві завжди мали яскраво виражений релігійний вплив, що позначався на традиціях поховання. Проте в останні десятиліття соціальні зміни, технологічний розвиток, бажання жити в гармонії з природою, прагнення зберегти

території внесли свої корективи. І прагнення до турботи про екологію дійшло до похоронної індустрії переважної більшості країн, де поступово входять в моду екологічні зелені поховання.

Урни для праху з морської солі і землі, кокосової стружки, картону або труни з бамбуку, тонкої фанери і натуральних смол – саме такі альтернативи пропонуються тепер для екологічних поховань і кремації. Протягом останнього десятиліття активно зароджувалася концепція екопоховону, що має значно менший вплив на навколишнє середовище.

Сьогодні багато країн, серед яких США, Нова Зеландія, Австралія, Велика Британія, Нідерланди, Німеччина, Швейцарія, Швеція та багато інших намагаються перетворити кладовища на місця, де можна не лише віддати данину пам'яті покійним, але й відвідати храм, просто прогулятися зеленим парком, що є лісом-кладовищем.

Опитування, проведене у 2015 р. Інформаційною радою з питань поховань та меморіалів США, показало, що 64 % американців у віці 40 років і старші розглянули б можливість екологічного поховання в порівнянні з результатом в 43 %, отриманим під час опитування 2010 р. Причини таких стрімких змін у виборі можуть бути різними. На думку керівників компаній, що проводили опитування, одним з основних факторів є ціна. Відмова від використання матеріалів, з яких виготовляють труни, надгробки і склепи, допомагає заощадити гроші на більш важливі речі у повсякденному житті.

Влаштувати поховання еко урни з прахом у мальовничому лісі чи парку також нерідко пропонують клієнтам ритуальні компанії Німеччини. При цьому будь-яких пам'ятників і огорож немає, у кращому разі табличка на дереві з іменем та прізвищем. Католицька церква звинуватила бізнесменів у язичництві, але альтернативні похорони стають у Німеччині швидше правилом, аніж винятком. Католицьким священнослужителям довелося змиритися, коли з'ясувалося, що тисячі їхніх парафіян прагнуть бути похованими саме так: без зайвого мармуру, без урочистих

ритуалів. Протестантські Євангельські церкви навпаки не вбачали тут жодних проблем, адже кладовища протягом усієї історії людства виникали довільно і від більшості з них давно немає й сліду, тож немає причин для заперечень і тепер.

Зелене кладовище Fried Wald (Лісокладовище) – одне з перших у ФРН, яким опікується найбільша та найстаріша фірма з природних поховань. 54 тис. людей вже знайшли свій останній притулок у лісах компанії, а понад 135 тис. ще за життя зареєструвалися, висловивши бажання бути похованими саме серед дерев. Якщо в Австралії, наприклад, мова йде про родове дерево, тобто місце вічного спочинку еко урн кількох поколінь родини, то в Німеччині все більш демократично, кожен має право на своє дерево незалежно від статусу.

У Німеччині була започаткована традиція класти до еко урни насіння або паросток майбутнього дерева. Такий досвід поширився і на Швейцарію. На думку швейцарців, через те, що тіло не забальзоване, а труни виготовлені із матеріалів, що швидко розкладаються, еко поховання не шкідливі, і, нарешті, тіло померлого чи його прах стає чимось на кшталт джерела енергії для росту дерев.

Лідером у впровадженні альтернативних методів поховань є Швеція. Тут поширені «зелені кладовища», де дозволяється використовувати лише біорозкладні труни та надгробки. Прагнення жити в гармонії з природою, величезні кошти, вкладені у розвиток лісу-кладовища, ландшафтний дизайн, повноцінна атмосфера пам'яті і краси, зручне розташування храмів усіх релігійних конфесій Швеції, архітектура, сервіс і професійний догляд – усі ці складові і причини рішення ЮНЕСКО віднести Лісове кладовище Стокгольма до Світової пам'ятки культури.

Певної популярності набувають і більш неординарні види поховання. Так, у Швеції використовують заморожування та компостування тіл. Інноваційна технологія Promession включає заморожування тіла в рідкому азоті, після чого воно перетворюється на порошок і повертається до ґрунту як органічне добриво, що мінімізує вплив на

навколишнє середовище, дозволяючи зберігати природні ресурси для майбутніх поколінь.

Неординарні види поховання, що сприяють вирішенню проблеми використання земельних ресурсів та демонструють відповідальне ставлення до навколишнього середовища використовуються також і у США. Зокрема, це:

- аквамація, біокремацією або ресомація (рідка кремація) – процес переробки тіла померлої людини завдяки реакції лужного гідролізу. Такий вид поховання вже легалізований у 28 штатах, ще 6 працюють над впровадженням;

- меморіальний риф розташовується під водою, робиться з бетону до якого додаються кремовані рештки померлих. З часом стає частиною морської екосистеми. На сьогодні на території США діють декілька таких рифів;

- компостування – це прискорений спосіб розкладання тіла, так зване природне органічне відновлення. Отриманий «ґрунт» може бути повернутий родині або природоохоронній організації, для подальшого використання в якості добрива. На січень 2023 р. легалізований у 6 штатах.

Відповідно до законодавства США, захоронення не обов'язкове. Прах можна розвіяти або ж зберігати вдома. Натомість, обов'язковим для всіх земель Німеччини є захоронення урн з прахом на кладовищі. Зберігання праху померлого вдома чи в будь-яких інших непередбачених для цього місцях заборонене.

Слід зазначити, що в усіх країнах похоронна галузь законодавчо регулюється. Так, в США регулювання похоронної галузі здійснюється на кількох рівнях, основою яких виступають похоронні правила, встановлені Федеральною торговою комісією США. Ці правила визначають загальні вимоги до організацій, що здійснюють діяльність у сфері ритуальних послуг. За регулювання сфери ритуальних послуг на рівні штату відповідає один або кілька спеціалізованих департаментів. У кожному штаті також існує асоціація працівників похоронних служб і асоціація споживачів

У США логістику похорон забезпечує похоронний директор. Він зобов'язаний

отримати всі необхідні документи, пов'язані зі смертю, представити ці документи у відповідний державний орган і отримати свідоцтво про смерть. У всіх штатах США обов'язковою нормою є ліцензування похоронних директорів. У різних штатах загалом вимоги єдині: не молодше 21 року, два роки навчання похоронній професії у відповідному навчальному закладі, один рік стажування в якості учня, складання кваліфікаційних іспитів. Програми підготовки фахівців похоронної професії в коледжах передбачають від двох до чотирьох років навчання. У США акредитовано близько 50 програм навчання в похоронній справі. Більше 30 штатів вимагають постійного навчання та підвищення кваліфікації похоронних директорів. Останнє є підставою для продовження ліцензій.

Стажування випускників цих програм проводиться під патронажем досвідчених ліцензованих похоронних директорів. Залежно від закону штату, стажування може тривати від року до трьох, після або під час навчання в спеціальному навчальному закладі. Стажування дає практичні навички у всіх аспектах похоронної справи – від бальзамування до відправки тіла за кордон. Державні іспити зазвичай включають усну, письмову та практичну частини.

Похоронний бізнес Франції можна розглядати як наочний приклад збереження похоронних традицій. Діяльність похоронних фірм у цій країні підпорядкована Загальному кодексу адміністративно-територіальних утворень, на основі якого сформовано довідник «Кодекс практики похоронних організацій». У ньому відображені усі законодавчі акти, положення, правила, які так чи інакше пов'язані з діяльністю похоронних операторів.

Діяльність похоронних операторів, які на постійній основі надають похоронні послуги населенню, підлягає обов'язковому ліцензуванню.

В Німеччині порядок проведення похорону та похоронна культура регламентуються переважно на рівні федеральних земель. У кожній землі існує свій закон, таким чином, в країні немає єдиного уніфікованого закону

про поховання та похоронну справу. В окремих федеральних законах існують вимоги з приводу термінів поховання, законних видів поховання, правил роботи кладовищ тощо. Муніципальна влада і церква, за рахунок яких фінансується підтримання кладовищ, можуть встановлювати свої правила роботи кладовища, порядок встановлення пам'ятників, а також розцінки на свої послуги, що не суперечать Федеральному Положенню про кладовища. При цьому, можна спостерігати значні відмінності у регулюванні ритуально-похоронної справи у всіх 16 федеральних землях Німеччини, в основі яких є уподобання за видами поховання. Так, у південних землях, Баварії і Баден-Вюртемберзі, переважають поховання в землю, а у північних землях, а також округах східної Німеччини домінуючу позицію займає кремація. У деяких областях Тюрінгії та Саксонії рівень кремації перевищує 90 % від усіх поховань.

Високий рівень розвитку сфери ритуально-похоронного обслуговування населення в Німеччині пов'язаний з навчанням фахівців похоронної професії. У 1949 р. були створені перші спеціальні курси навчання похоронній справі для похоронних директорів і танатопрактиків (бальзамувальників). Офіційно професія «похоронний директор» була законодавчо закріплена з 1 серпня 2003 р. За ініціативою професійної Асоціації похоронних організацій Німеччини, за значної фінансової підтримки федерального уряду і влади Баварії у м. Мюнхенштадт у 1994 р. був відкритий навчальний центр, де розташований єдиний в Європі «навчальний» цвинтар.

Похоронну галузь Фінляндії курує Асоціація похоронних організацій Фінляндії. Діяльність членів Асоціації регламентується стандартами і правилами, нормами комерційної діяльності та Кодексом професійної етики Асоціації. До нормативної бази, що регулює галузь ритуально-похоронного обслуговування у Фінляндії, відносять: санітарно-гігієнічні норми; закони, що регламентують комерційні відносини; норми землекористування і транспортування; податкове законодавство та інші. Усі законодавчі акти затверджує парламент. Найважливішим завданням Асоціації є участь у створенні

законодавчої бази в галузі похоронної справи: фахівці асоціації вивчають пропозиції щодо змін у законодавстві, дають свої коментарі та оцінки.

Асоціація похоронних організацій Фінляндії також видає тематичний журнал «Пісочний годинник», у якому інформує громадян про їхні права щодо отримання допомоги при похованні та дає інформацію про те, які можливості сьогодні існують в похоронній галузі. Цей журнал також використовують в якості навчального посібника для підвищення кваліфікації працівників лікарень і кладовищ.

Діяльність похоронних бюро в Фінляндії не ліцензується, однак контролюється податковими органами, управлінням з конкуренції, а також управлінням з охорони навколишнього середовища.

До речі, окрема стаття витрат при організації похорон у Фінляндії – платне оголошення в газеті. Така публікація має юридичну силу, адже у ній вказана дата смерті. Протягом шести місяців з дня смерті всі, у кого є майнові претензії до померлого (борги, спори, судові розгляди), можуть заявити про них нотаріусу, щоб після закінчення цього терміну, коли буде відкриватися справа про спадщину, борги померлого погасили зі спадщини.

У європейській практиці розміри і типи пам'ятників і надгробних споруд строго стандартизовані. У всіх положеннях про кладовища та місця поховання передбачено спеціальний розділ, присвячений цьому питанню, де стандартизовані підходи до встановлення пам'ятника, закладки фундаменту, типу і розміру огорожі та бордюру, які забезпечують стійкість всієї надмогильної групи, а також порядок її ліквідації та утилізації. Одночасно, регламентовані порядок догляду за місцем поховання, його утримання в належному стані та відповідальність за невиконання зазначених вище вимог.

Важливою особливістю функціонування сфери ритуального обслуговування у Німеччині є облаштування кладовищ у суворій відповідності до правил благоустрою, що є обов'язковими до виконання. Серед них можна визначити наступні правила, що стосуються

розпорядку, якими визначаються робочі години та регулюється поведінка відвідувачів; регламентують безпосередньо поховання – визначають тип труни, обряд поховання, порядок траурної церемонії; положення про права користувачів кладовища – встановлює типи могил, розміри, санітарні норми, право та терміни володіння могильною ділянкою та передачу права.

Що стосується найбільш використовуваного ритуально-похоронного товару – труни, то на всій території Франції діє єдиний дозвіл на використання різних матеріалів, крім дерева, для їх виготовлення. Труна повинна відповідати характеристикам за складом, міцністю та герметичністю, що визначені постановою Міністерства охорони здоров'я та Національною радою похоронних операцій, не повинна пропускати рідину в зовнішнє середовище, повинна містити абсорбуючу речовину та повинна бути забезпечена клапаном для фільтрації газів.

Для економії земельного фонду кладовищ в країнах Європи впроваджено санітарний термін поховання, який зазвичай становить від 15 до 25 років. Тривалість використання могили залежить, серед іншого, від вибору типу могили та правил відповідного кладовища, які визначаються муніципалітетами або церквою, як власниками кладовищ. За користування місцем поховання необхідно сплачувати орендну плату – цвинтарний збір. Це не стосується єврейських захоронень. На єврейському кладовищі могила надається лише одній людині та термін її використання не обмежений.

Наприклад, у Франції управління кладовищами, їх утримання та охорону забезпечує держава. Догляд за могилами здійснюють за рахунок абонентської плати, яку регулярно вносять родичі на підставі орендного договору, який укладають терміном на 5, 10, 25 років або цільового договору, який передбачає довічне перебування урни або труни на конкретному місці. Система оренди економічно обґрунтована та надає можливість диференційовано підійти до кожного споживача похоронної послуги.

Відмінною від норм і стандартів економії землі в європейських країнах, де практикується система обмеженого терміну недоторканності останків, є система поховання Великобританії, яка до сих пір регламентується Законом про похоронну справу, що прийнятий у 1662 р. і значно доповнений у 1902 р. У цій країні держава гарантує недоторканність похованих останків, і хоча дозволи на поховання видають терміном від 25 до 100 років, могила не буде використовуватися для іншого поховання. Існує законодавче положення з цього приводу (так званий Похоронний Акт від 1857 р.), що забороняє ексгумацію. Проте визнаючи чинне похоронне законодавство надмірно консервативним і застарілим, з 2008 р. дозволено ексгумацію та перепоховання, для здійснення яких відповідальні за могили особи отримують спеціальні ліцензії.

Іншим прикладом є Австрія, де згідно з діючим законодавством, адміністрація кладовища в установленому порядку, після закінчення строку договору оренди і в разі його не продовження, вилучає прах з колумбарної ніші і розвіює над полем пам'яті. Те саме стосується останків: їх акуратно ексгумують, кремують і також розвіюють, таким чином, звільняючи місце для наступних поховань.

У Швеції, для економії до 20 % території кладовища, відводять місця під поховання без огорожі, яка відводиться під прилеглі доріжки. Однак культурні особливості країни та традиції поховання заперечують будівництво колумбарних стін, наявність яких у свою чергу змогло б істотно збільшити економію землі, враховуючи високий відсоток (до 80 %) кремації. Тим же шляхом йдуть і інші скандинавські країни – Фінляндія і Норвегія. У цих країнах робота кладовищ побудована на чіткій відрегульованій системі взаємовідносин «держава – церковний прихід – замовник». Земля на кладовищах виділяється членам парафій безкоштовно. Оскільки в Фінляндії дві державні релігії – лютеранство і православ'я, то всі парафіяни платять податок на церкву – 1,75 % від зарплати на рік, в норвежців цей показник становить 2 %.

Естонія та Німеччина мають цифрові реєстри кладовищ та поховань, що дозволяє

легко організувати похорони. Так, в Естонії усі кладовища оцифровані й доступні через онлайн-платформи, де можна переглянути інформацію про місця поховань. Це полегшує пошук могил родичів і дозволяє ефективно планувати використання територій. Завдяки цифровізації ритуальних послуг процедура отримання необхідних документів (свідоцтво про смерть, дозвіл на поховання) проводиться через онлайн-сервіси без потреби у відвідуванні держустанов. Держава контролює ціни на послуги та забезпечує їх прозорість. Люди можуть обрати необхідні послуги онлайн, порівняти ціни та замовити необхідне. Завдяки цифровізації зменшується бюрократія, знижується корупція та полегшується організація похорону для родичів.

Безумовно, використання досвіду розвинених країн в сфері ритуально-похоронного обслуговування населення сприятиме розповсюдженню та використанню новітніх технологій та розробок в сфері ритуальних послуг, удосконаленню нормативних актів та якості ритуального обслуговування населення, а також допоможе залучити іноземні інвестиції в похоронний бізнес України.

Отже, Україна має працювати над пошуком сучасної, ефективної та соціально відповідальної системи ритуальних послуг, яка забезпечить прозоре, якісне, доступне та гідне надання ритуальних послуг з урахуванням потреб суспільства, сучасних технологій та соціальних викликів (*Статтю підготовлено з використанням інформації таких джерел: сайт Міністерства інфраструктури України (<https://mtu.gov.ua/content/pohovannya-ta-pohoronna-sprava.html?PrintVersion>); Руда І. І Державне регулювання сфери ритуальних послуг в Україні: дис. ... канд. екон. наук : 08.00.03. Львів, 2016. 253 с. (http://www.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/03/dis_Ruda.pdf); сайт аналітичного центру «Лабораторія законодавчих ініціатив» (<https://parlament.org.ua/analytics/vijna-i-pohovannya-chy-vse-vregulyovala-verhovna-rada/>); сайт Асоціації сприяння самоорганізації населення ([14](https://samoorg.com.ua/blog/2021/12/20/chy-gotovi-ukrayinczi-do-alternatyvnyh-</i></p></div><div data-bbox=)*

vydiv-pohovannya/; <https://samoorg.com.ua/blog/2021/04/13/reformuvannya-pohovalnoyi-spravy-v-ukrayini-v-umovah-polityky-decentralizaciyi-vlady/>; <https://samoorg.com.ua/wp-content/uploads/2021/04/pohovalna-sprava.pdf>); Божкова В. В., Білан А. О. Проблеми та перспективи реформування сфери ритуальних послуг (http://www.dy.nauka.com.ua/pdf/5_2019/4.pdf); портал «Децентралізація» (<https://decentralization.ua/news/13709>); офіційний вебпортал парламенту України (<https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/45174>; <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/45175>; <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/45176>); вебсайт «Укрінформ» (<https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3928344-vazlivi-zakonoproekti-kinca-zovtna-perso-i-dekadi-listopada-cogo-roku.html>); вебсайт видання «Юридична Газета» ([<zareestrovano-zakonoproekt.html>\); сайт «Судово-юридична газета» \(<https://sud.ua/uk/news/publication/315315-s-uslug-pogrebeniya-usilyat-sbor-nalogov-a-kladbischa-smogut-nakhoditsya-v-chastnoy-sobstvennosti-nardepy-wnesli-zakonoproekt>\); інтернет-видання «Дзвін» \(<https://dzvin.media/news/zakon-pro-pdv-na-pohovannya-na-skilky-zrostut-rytualni-poslugy-u-cherkasah/>\); сайт Телеграф \(<https://news.telegraf.com.ua/ukr/ukraina/2024-11-11/5885603-v-ukraini-mozhut-podorozhchati-pokhoroni-shcho-proponuyut-u-radi>\); сайт компанії «Петро Великий» \(<https://petrvelikiy.com.ua/news/traditsiyi-pohoronnoyi-kulturi-krayin-svitu-sformuvalisya-u-rizni-chasi-i-rizni-erohi>\); Корнієць А. В. Політика гарантування права людини на гідне ставлення до її тіла після смерті та рівного доступу до поховання \(<https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/d67649cd-5b10-4bb3-a0c7-adeaa11098d6/content>\).](https://yur-gazeta.com/golovna/opodatкування-nadavachiv-ritualnih-poslug-</p>
</div>
<div data-bbox=)

Д. Волошин, мол. наук. співроб. НЮБ НБУВ

Нормативне регулювання використання пальмової олії в Україні: напрями, виклики та міжнародний досвід

Проблема впливу пальмової олії на здоров'я людей і довкілля набуває дедалі більшого резонансу у глобальному масштабі, охоплюючи різні аспекти – від екологічних до соціальних. Цей продукт, який широко застосовується в харчовій промисловості завдяки своїй низькій вартості та універсальності, став невід'ємною частиною багатьох товарів повсякденного вжитку, включаючи випічку, кондитерські вироби, косметику, а також біопаливо. Однак така популярність пальмової олії супроводжується серйозними проблемами, насамперед для здоров'я населення.

З огляду на ці виклики, в Україні, восени минулого року було ухвалено Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо підвищення якості харчових продуктів, у тому числі тих, що споживаються дітьми». Прийнятий Закон регулює питання безпечності та якості харчових продуктів, впроваджуючи положення

Регламенту ЄС № 1925/2006 щодо трансжирних кислот, за винятком трансжирів, які природно містяться в жирах тваринного походження.

Основні положення закону включають:

- встановлення граничного вмісту трансжирних кислот у харчових продуктах (не більше 2 грамів на 100 грамів загальної кількості жирів у продукті);
- заборону використання пальмової олії в традиційних молочних продуктах;
- заборону використання гідрогенізованої пальмової олії та інших гідрогенізованих рослинних жирів у дитячому харчуванні;
- обмеження на використання гідрогенізованої пальмової олії в харчових продуктах, таких як кондитерські вироби, шоколад, морозиво тощо;
- обов'язок операторів ринку надавати виробникам інформацію про вміст трансжирів у продуктах, які постачаються;

- впровадження чіткого та прозорого маркування продукції, що містить пальмову олію.

Відповідно до положень закону, для виробників передбачено запровадження штрафних санкцій за його порушення, розмір яких становитиме від 45 до 65 мінімальних заробітних плат. Окрім того, запроваджується чітке та зрозуміле маркування харчових продуктів, які містять пальмову олію, з метою підвищення поінформованості споживачів.

Закон спрямований на вдосконалення нормативно-правової бази у сфері дитячого харчування, забезпечення вищих стандартів якості продуктів і захисту здоров'я дітей. Він також сприяє гармонізації українського законодавства з європейськими вимогами у цій галузі, що є важливим кроком у процесі інтеграції України до ЄС. Окрім цього, документ покликаний стимулювати виробників до дотримання високих стандартів якості та прозорості у виробництві продуктів харчування.

Ініціатор законопроекту народний депутат Д. Соломчук, прокоментуючи ухвалення Закону, наголосив на його важливості *для дитячого здоров'я та молочного господарства*.

Народна депутатка О. Вінтоняк висловила свою позицію щодо ухвалення Закону, наголосивши, що його просування стикалося з серйозною протидією, особливо з боку виробників харчової продукції. За її словами, опір пояснювався небажанням деяких компаній адаптувати свої виробничі процеси до нових, більш суворих вимог. Вона також підкреслила, що впровадження чіткого маркування харчових продуктів, які містять пальмову олію, і введення штрафних санкцій для виробників, які порушують нові стандарти, є важливим кроком до забезпечення прозорості та підвищення відповідальності виробників.

Пальмова олія, яка є одним із ключових інгредієнтів у багатьох харчових продуктах, представляє собою їстівну рослинну олію, отриману з м'ясистої частини плодів олійної пальми. Ця частина плодів містить до 50 % жиру. В процесі виробництва олія піддається пресуванню, очищенню, рафінації, дезодорації та відбілюванню. Її колір варіюється від

жовтувато-білого до оранжево-жовтого з червонуватим відтінком, а склад збагачений каротиноїдами та пальмітиновою кислотою, що робить її універсальним і популярним компонентом у харчовій промисловості. У 2014 р. світове виробництво пальмової олії становило близько 60 млн тонн, найбільшими виробниками є Малайзія та Індонезія. Колись пальмова олія займала друге місце за обсягами виробництва серед усіх олій після соєвої.

Пальмова олія, яка широко застосовується у харчовій промисловості завдяки своїй дешевизні та універсальності, має ряд потенційних негативних наслідків для здоров'я. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), регулярне вживання продуктів із високим вмістом насичених жирів, включаючи пальмову олію, може сприяти підвищенню ризику серцево-судинних захворювань. Насичені жири, зокрема з пальмової олії, стимулюють зростання рівня «поганого» холестерину (LDL) у крові, що є одним із факторів розвитку атеросклерозу, інфарктів та інсультів.

Додатково, у 2016 р. Європейське агентство з безпеки харчових продуктів (EFSA) повідомило про ще один ризик, пов'язаний із пальмовою олією: під час її нагрівання до високих температур, що часто трапляється у процесі виробництва продуктів, утворюються шкідливі речовини, такі як 3-MCPD та гліцидилові ефіри. Ці сполуки мають потенційно канцерогенні властивості, тобто можуть збільшувати ризик розвитку онкологічних захворювань. Таким чином, хоча пальмова олія є популярним інгредієнтом у багатьох харчових продуктах, її вживання слід обмежувати, особливо якщо вона використовується в термічно оброблених продуктах.

В обговореннях небезпек пальмової олії вказується також на сприяння розвитку ожиріння та збільшення ризиків хронічних захворювань. Окрім цього, її виробництво також має серйозний негативний вплив на навколишнє середовище. Цю індустрію часто порівнюють з галузями тютюну та алкоголю через схожий рівень шкоди для здоров'я людей та екології.

Станом на 2021 р. близько 3 % українців регулярно споживали трансжири, які є небезпечним різновидом жирів і значно підвищують ризик розвитку серцево-судинних захворювань. Ці захворювання залишаються головною причиною смертності в Україні, і вживання трансжирів є одним із вагомих факторів, що сприяють їхньому поширенню. Трансжири утворюються під час технологічної обробки їжі, особливо під час смаження, і широко використовуються в промисловому виробництві для покращення текстури та продовження терміну зберігання продуктів. Джерелами трансжирів є маргарин та кулінарні жири, які входять до складу багатьох видів випічки та кондитерських виробів, снеки, фастфуд, а також смажена їжа, зокрема та, що готується вдома на рослинній олії, особливо при її багаторазовому використанні.

З іншого боку використання пальмової олії в харчовій промисловості регулюється міжнародними стандартами, що підтверджують її безпечність для споживання. Зокрема, Американське агентство FDA (Food and Drug Administration) надало пальмовій олії статус GRAS («загалом визнано безпечною»). Вона також включена до переліку 17 видів рослинних олій, які відповідають харчовим стандартам ФАО (Продовольча та сільськогосподарська організація ООН) та ВООЗ, відповідно до вимог Кодексу Аліментаріус. Цей документ, який вважається провідним міжнародним харчовим стандартом, підтримується Світовою організацією торгівлі (СОТ).

Однак питання використання пальмової олії виходить за межі суто харчової безпеки й охоплює екологічні та соціальні аспекти, пов'язані з її виробництвом. У відповідь на проблеми, зумовлені вирощуванням олійної пальми, Європейський парламент ухвалив Резолюцію № 2016/2222 від 4 квітня 2017 р., присвячену пальмовій олії та вирубці тропічних лісів. У цьому документі зазначено, що близько 49 % останніх випадків збезлісення тропічних лісів пов'язані з незаконними вирубками для комерційного сільського господарства, основними товарами якого є пальмова олія, яловичина, соя та лісоматеріали.

Резолюція підкреслює ризик подвоєння світового попиту на пальмову олію до 2050 р., що може поглибити екологічні проблеми. У зв'язку з цим Європарламент закликає до зниження впливу європейського споживання та інвестицій на збезлісення в інших країнах. Вона також передбачає запровадження мінімальних критеріїв стійкості для пальмової олії та продукції, що її містить, які постачаються на ринок ЄС. Це має на меті сприяти екологічній безпеці та забезпеченню відповідальних практик виробництва.

З точки зору нормативного регулювання, Європейський Союз посідає третє місце у світі за рівнем внутрішнього споживання пальмової олії. Щорічне споживання становить 2,7 млн тонн, що еквівалентно 5,4 кг на одну особу, тоді як у провідних країнах ЄС, таких як Німеччина, Данія та Швеція, цей показник сягає близько 14 кг на рік.

Згідно з Регламентом (ЄС) № 1169/2011, який регулює маркування харчових продуктів, виробники зобов'язані зазначати на упаковці наявність пальмової олії як одного з видів рослинної олії (Додаток VII, частина А). Це спрямовано на підвищення прозорості та інформування споживачів.

Європейський Парламент ставить за мету поступово замінити біопаливо, виготовлене з сільськогосподарських культур, зокрема з пальмової олії, на екологічно чистіші альтернативи. Паралельно в ЄС активно впроваджується ініціатива щодо використання виключно сертифікованої екологічно безпечної пальмової олії (Sustainable Palm Oil). Ця ініціатива спрямована на виробництво пальмової олії без шкоди для довкілля, зокрема без вирубки лісів і порушення прав людини. Низка країн ЄС уже реалізує цей підхід.

Ключову роль у сертифікації пальмової олії відіграє неурядова організація «Круглий стіл з екологічно безпечної пальмової олії» (Roundtable on Sustainable Palm Oil, RSPO). До складу цієї організації входить понад 4000 членів, які зобов'язуються дотримуватись екологічних і соціальних критеріїв для забезпечення сертифікації екологічно безпечної пальмової олії (CSPO).

Додатково уряди країн, таких як Бельгія, Данія, Франція, Німеччина, Італія, Нідерланди, Швеція та Велика Британія, взяли на себе зобов'язання закуповувати виключно сертифіковану екологічно безпечну пальмову олію. Такий підхід спрямований на зменшення негативного впливу на довкілля та соціальну сферу. Він передбачає підтримку стандартів сталого розвитку, які включають запобігання вирубуванню тропічних лісів, захист біорізноманіття та забезпечення дотримання прав місцевих громад і працівників.

Окрім того, сертифікація екологічно безпечної пальмової олії стає важливим критерієм для компаній, які прагнуть відповідати сучасним вимогам до екологічної та соціальної відповідальності. Введення прозорих механізмів контролю та моніторингу в цій сфері сприяє популяризації етичного підходу до виробництва, підвищує довіру споживачів і стимулює інновації у харчовій промисловості.

Розглянемо на прикладі окремих європейських країн нормативне регулювання використання пальмової олії та вимоги до маркування. У Франції вимоги до маркування харчових продуктів регулюються відповідно до Регламенту (ЄС) № 1169/2011, який впроваджений через добровільну систему кольорового маркування Nutri-Score (5-SNL8). Ця система розроблена організацією у сфері охорони здоров'я *Santé Publique France* на запит Міністерства охорони здоров'я Франції. Nutri-Score передбачає використання кольорових позначок (червоного, жовтого та зеленого) для інформування споживачів про вміст жиру, солі та цукру в продуктах харчування.

Щодо обмежень у реалізації та обігу, у Франції існує спеціальний податок на олії, який щорічно переглядається у грудні наказом Міністра фінансів та державних активів (*Le ministre de l'action et des comptes publics*). Цей податок застосовується до різних видів олій, включаючи пальмову. В 2019 р. ставка податку на пальмову олію становила 10,696 євро за 100 кг.

Розгляд питання про введення додаткового податку на пальмову олію, відомого як «податок Nutella», здійснювався Національними зборами

Франції у межах Закону № 2016-1087 про відновлення біорізноманіття, природи та ландшафтів. Планувалося затвердити податок у рамках цього Закону, однак, на сьогодні такий податок не було впроваджено.

Додатково до Закону № 2016-1087, до 2020 р. у Франції діяла Національна програма зі збереження біорізноманіття (2011–2020), яка також сприяла розробці заходів для мінімізації впливу пальмової олії на довкілля.

У Польщі вимоги щодо маркування харчових продуктів, включаючи інформування про наявність пальмової олії, регулюються Регламентом Європейського Парламенту та Ради (ЄС) № 1169/2011, який імплементовано в національне законодавство. Щодо обмежень у реалізації або обігу, наразі такі обмеження не запроваджено. Водночас із 2023 р. Польська коаліція за екологічно чисту пальмову олію має на меті забезпечити 100 % використання сертифікованої пальмової олії в країні. У Польщі діє сертифікація RSPO (Круглий стіл зі стійкого виробництва пальмової олії). Пальмова олія імпортується переважно з Німеччини та Нідерландів, які є членами ЄС. Оскільки Польща входить до єдиного європейського ринку, митні тарифи на ввезення пальмової олії не застосовуються. Проте можливе введення обмежень для захисту здоров'я населення, а також життя тварин і рослин.

Таким чином, нормативна політика ЄС орієнтована на створення умов для екологічно безпечного виробництва пальмової олії, її раціонального використання та забезпечення прозорості для споживачів через чітке маркування продуктів.

США посідають 10 місце в рейтингу країн, що споживають пальмову олію (Palm Oil Domestic Consumption by Country). У США використання пальмової олії в харчовій промисловості не регулюється заборонними нормами. Навпаки, заборона частково гідрогенізованих жирів, запроваджена в рамках політики щодо зменшення вживання трансжирів, спричинила значне збільшення споживання пальмової олії. З 2000-х років до 2019 р. рівень її використання зросло у 9 разів, адже пальмова олія розглядається як економічно вигідна альтернатива.

На території США компанії можуть використовувати позначки сертифікації RSPO, які свідчитимуть про рівень екологічності продукції, за рівнями

1. **«Замовити і заявити» (Book and Claim – BC):** цей рівень передбачає продаж товарних сертифікатів RSPO, що підтверджують виробництво пальмової олії відповідно до принципів сталого розвитку. Сертифікати, такі як GreenPalm, забезпечують екологічну компенсацію для компаній, які використовують звичайну пальмову олію.

2. **«Баланс маси» (Mass Balance – MB):** впроваджується адміністративний контроль над обігом сертифікованої пальмової олії RSPO. Ця система дозволяє змішувати сертифіковану олію з несертифікованою, при цьому зберігаючи облік обсягу сертифікованої продукції.

3. **«Поділ» (Segregation – SG):** виробництво, обіг і реалізація пальмової олії на цьому рівні забезпечуються виключно із джерел, сертифікованих RSPO. Усі етапи виробничого ланцюга гарантують повну ізоляцію від звичайної пальмової олії.

4. **«Простежується походження» (Identity Preserved – IP):** найвищий рівень сертифікації, що гарантує ідентифікацію пальмової олії до конкретного заводу та бази постачання. Цей підхід забезпечує повну прозорість та простежуваність походження продукції для кінцевих споживачів.

Ці рівні сертифікації RSPO сприяють впровадженню сталих практик у виробництві та обігу пальмової олії, забезпечуючи екологічну відповідність і прозорість.

У США регулювання трансжирів на законодавчому рівні розпочалося у 2006 р., а у 2015 р. ці речовини були повністю виключені з переліку безпечних харчових інгредієнтів. Це сприяло значному покращенню громадського здоров'я, наприклад, у Нью-Йорку рівень серцево-судинних захворювань знизився майже на 5 %. Водночас Сполучені Штати не є першою країною, яка запровадила обмеження на трансжири. У країнах Європи, таких як Данія, Швейцарія, Австрія, Ісландія, Норвегія, Угорщина та Швеція, нормативні акти, що обмежують їх використання, існують

вже давно. Встановлений допустимий рівень становить не більше 2 грамів трансжирів на 100 грамів загальної кількості жирів. Показовим є досвід Данії, яка у 2003 р. першою у світі майже повністю заборонила використання трансжирів.

За оцінками експертів, законодавче регулювання у цій сфері є ефективним і водночас «м'яким» методом впливу, який не викликає значного супротиву з боку виробників. На думку представників Міністерства охорони здоров'я, такі заходи не несуть ризиків для громадського здоров'я чи бізнесу. На відміну від інших профілактичних ініціатив, обмеження трансжирів спрямоване виключно на вдосконалення виробничих процесів, що дозволяє уникнути побічних ефектів чи негативних наслідків. Європейські виробники вже адаптували свої технології відповідно до нових вимог.

Отже, для мінімізації негативного впливу пальмової олії на здоров'я людей та довкілля необхідне вдосконалення нормативного регулювання на національному та міжнародному рівнях. Важливими є запровадження суворих стандартів використання пальмової олії в харчовій промисловості, обмеження її вмісту в продуктах, що споживаються дітьми, а також стимулювання використання екологічно сертифікованої олії (Sustainable Palm Oil).

Європейський Союз демонструє приклад впровадження ініціатив щодо сталого виробництва, сертифікації та поступової відмови від використання пальмової олії у біопаливі. Зобов'язання окремих країн ЄС закуповувати лише сертифіковану продукцію сприяють зменшенню шкоди для довкілля та прав людини.

Україна вже робить кроки до впровадження сучасних законодавчих механізмів, які враховують найкращі міжнародні практики у сфері регулювання використання пальмової олії. Такі ініціативи спрямовані на підвищення якості харчових продуктів, зменшення ризиків для здоров'я населення та мінімізацію негативного впливу на довкілля. Важливим аспектом є гармонізація українського законодавства з європейськими стандартами,

що дозволить забезпечити ефективний контроль за дотриманням екологічних та соціальних критеріїв у виробництві й реалізації продукції. Завдяки цьому країна може досягти збалансованого поєднання економічних інтересів, захисту здоров'я громадян та екологічної відповідальності, що є необхідною умовою для сталого розвитку (*Статтю підготовлено з використанням інформації таких джерел: офіційний вебсайт новинного порталу Інформаційне агентство «ЛІГА:ЗАКОН» (<http://surl.li/nsejdm>); офіційний вебсайт Верховної Ради України (<https://www.rada.gov.ua/news/razom/253169.html>); офіційний вебсайт новинного порталу «Суспільне. Новини» (<http://surl.li/omkssm>); Офіційний вебсайт новинного порталу «Informer.ua» (<http://surl.li/etsxgb>);*

офіційний вебсайт новинного порталу Інформаційне агентство «УНІАН» (<http://surl.li/mchgyk>); офіційний вебсайт новинного порталу «AgroPolit.com» (<http://surl.li/tlursg>); офіційний вебсайт новинного порталу «True.UA» (<http://surl.li/vxjxhr>); офіційний вебсайт новинного порталу «Бізнес Цунзор» (<https://biz.censor.net/n3518600>); офіційний вебсайт новинного порталу «ІА» Рубрика (<http://surl.li/unseyo>), (<https://rubryka.com/article/transfat/>); Інформаційна довідка «Чинні обмеження на пальмову олію в країнах ЄС» (<https://infocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/29481.pdf>); Інформаційна довідка «Нормативне регулювання використання пальмової олії та тростинного цукру, враховуючи їх шкідливі властивості» (https://pdf.usaid.gov/pdf_docs/PA00XD9M.pdf).

ЩОДЕННИК БЛОГЕРА *

Блог на сайті «Судово-юридична газета»

Про автора: Машевська Оксана Петрівна, доктор філософії права, старший викладач кафедри правознавства Поліський національний університет, суддя-спікер Господарського суду Житомирської області, Радченко Олена Юріївна, кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри правознавства Поліський національний університет, помічник судді Господарського суду Житомирської області, Фещук Катерина Олександрівна, головний спеціаліст із забезпечення зв'язків з засобами масової інформації Господарського суду Житомирської області

Необхідність законодавчого врегулювання звільнення від сплати судового збору військових частин в умовах воєнного стану

Через відсутність фінансів або довготривалу процедуру їх виділення на сплату судового збору військовими частинами як позивачами, розгляд судових справ затягується, що унеможлиблює оперативно відновити порушені права та зобов'язати контрагентів, до прикладу поставити

FPV-дрони у зону бойових дій, – це, в свою чергу, негативно впливає на обороноздатність держави та потребує нагального вирішення.

Сьогодні все частіше трапляються випадки неналежного виконання контрагентами умов договорів щодо виготовлення або постачання необхідного конкретним військовим частинам, які сприяють захисту та обороні нашої держави в умовах війни.

Така бездіяльність з боку суб'єктів господарювання, які виконують державні

---

* Збережено стиль і граматику оригіналу

контракти призводить до негативних наслідків: втрати особового складу, техніки, території України.

Для захисту своїх порушених прав, військові частини, як самостійні суб'єкти, звертаються до судів з відповідними позовами, розгляд яких досить часто затягується з причини несвоєчасної сплати судового збору або і взагалі відсутності фінансової можливості здійснити відповідний платіж через відсутність бюджетних асигнувань або довготривалого процесу їх проведення.

Зауважуємо, що розгляд подібних справ має відбуватися оперативно, судові рішення мають виконуватися своєчасно, оскільки це впливає на обороноздатність України в цілому, та на ефективність окремих військових одиниць – зокрема.

Діяльність військових частин щодо представництва у суді регулюється Інструкцією з організації претензійної та позовної роботи, представництва інтересів у судах і виконання рішень судів у Міністерстві оборони України та Збройних Силах України, затвердженої наказом Міністерства оборони України від 30.12.2016 року №744 (зі змінами).

Так, при поданні рапорту на сплату судового збору в поточному місяці, відповідні суми можуть бути включені на фінансування до заявки на потребу в коштах для сплати судового збору за КЕКВ 2800 «Інші поточні видатки» не раніше наступного місяця, а така заявка, у випадку її задоволення, може бути профінансована ще через місяць, тобто процедура отримання фінансування на сплату судового збору займає не менше ніж 2 місяці, і це за умови, що така сума взагалі буде погоджена у відповідній статті видатків за КЕКВ 2800 «Інші поточні видатки».

Констатуємо, що неможливість сплати судового збору військовими частинами має процедурні перешкоди, які не можуть бути самостійно вирішені військовими частинами, а формальний підхід судів у цьому питанні ставить військові частини, як учасників судових процесів, в завідомо уразливе становище порівняно з іншими учасниками судових процесів, що порушує принцип рівності перед

судом та законом. Особливе значення таке ураження в правах має під час війни.

Військові частини, які звертаються з позовами вважають, що норма: п.п. а) п.2 ч. 1 ст. 8 Закону України «Про судовий збір», яка надає підставу для звільнення від сплати судового збору для військовослужбовців може бути застосована як аналогія закону до військової частини як платника судового збору.

Однак, чинна редакція статті 5 Закону України «Про судовий збір» не відносить військові частини до числа юридичних осіб, звільнених від сплати судового збору. Тоді як законодавець звільнив від сплати судового збору центральний орган виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері стягнення в дохід держави активів осіб, щодо яких застосовано санкції, центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику, Фонд гарантування вкладів фізичних осіб тощо.

Лише факт запровадження воєнного стану не може бути підставою для безумовного відстрочення, розстрочення чи звільнення від сплати судового збору у всіх абсолютно випадках. Тому дані питання вирішуються судом у кожному конкретному випадку, виходячи з доводів, наведених у заяві/клопотанні.

Конституційний Суд України також вказав, що в державі, керованій правовладдям, реалізація права на доступ до суду має залежати насамперед від суті спору та інших значущих обставин, що пов'язані з питаннями права у цій справі, й не має залежати першочергово або винятково від фінансових можливостей сторони юридичного спору .

На нашу думку чинною редакцією спеціального закону та сталою судовою практикою, в тому числі Верховного Суду, яка склалася в Україні протягом дії воєнного стану, законодавець фактично позбавив військові частини на швидке та безоплатне звернення з позовами до суду та зобов'язав їх сплачувати судовий збір на загальних підставах, а також у встановлених законом розмірах.

Проте, резюмуємо, що з метою забезпечення єдності та сталості судової практики причиною для відступу Великої Палати Верховного

Суду від висловленого раніше висновку може бути зміна суспільного контексту, через який застосований у цих рішеннях підхід повинен очевидно застаріти внаслідок розвитку суспільних відносин у певній сфері або їх правового регулювання (подібний правовий висновок викладено в постановках Великої Палати Верховного Суду від 09 квітня 2024 року у справі № 925/1440/22, від 18 вересня 2024 року у справі № 918/1043/21).

Враховуючи ситуацію, яка склалася у зв'язку зі збройною агресією російської федерації, зокрема у фінансовій спроможності військових частин сплачувати судовий збір за позовами у спорах, що виникли в процесі оборонних закупівель, висновок ВП ВС у постанові від 14.01.2021 у справі №0940/2276/18 про те, що звільнення юридичної особи від сплати судового збору за наявності майнового критерію, можливе виключно у випадку, якщо предметом позову у справі є захист соціальних, трудових, сімейних, житлових прав, відшкодування шкоди здоров'ю, не може бути релевантним до застосування за суб'єктом та характером спірних правовідносин у справах, зокрема, щодо поставки товару для державних потреб в оборонній закупівлі для забезпечення обороноздатності країни з метою надання можливості ефективного ведення бойових дій.

ВП ВС у постанові від 22.02.2024 у справі № 990/263/23 зазначила, що можливість особи розпоряджатися своїми коштами та майном повинна враховуватися судами при оцінці фінансового (майнового) стану цієї особи при вирішенні питань, пов'язаних зі сплатою судового збору. При цьому ВП ВС визнала обґрунтованими доводи Товариства, що внаслідок застосування санкцій позивач позбавлений можливості сплатити судовий збір за подання позовної заяви та, як наслідок, реалізувати своє право на оскарження в суді Указу № 279/2023, яким такі санкції й було застосовано. Тобто у зазначеній справі ВП ВС при вирішенні питання відстрочення сплати судового збору врахувала майновий критерій до юридичної особи, предметом позову якої не був захист соціальних, трудових, сімейних, житлових прав або ж відшкодування шкоди здоров'ю.

Суди при розгляді справи керуються принципом верховенства права та розглядають справи відповідно до Конституції України, законів України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, застосовують Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року і протоколи до неї, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України та практику Європейського суду з прав людини як джерело права.

Приписами статті 15 ГПК України передбачено, що суд визначає в межах, встановлених цим Кодексом, порядок здійснення провадження у справі відповідно до принципу пропорційності, враховуючи: завдання господарського судочинства; забезпечення розумного балансу між приватними й публічними інтересами; особливості предмета спору; ціну позову; складність справи; значення розгляду справи для сторін, час, необхідний для вчинення тих чи інших дій, розмір судових витрат, пов'язаних із відповідними процесуальними діями, тощо.

Важливо врахувати, що у період воєнного стану видатки державного бюджету першочергово спрямовуються на національну безпеку, оборону та на здійснення заходів, пов'язаних із запровадженням правового режиму воєнного стану на території України.

Як свідчить практика ЄСПЛ в багатьох справах, основною складовою права на суд є право доступу в тому розумінні, що особі має бути забезпечена можливість звернутись до суду для отримання захисту своїх прав чи інтересів і що з боку держави не повинні чинитись правові чи практичні перешкоди щодо такої можливості.

Так, ЄСПЛ у пункті 52 рішення від 19.06.2001 у справі «Креуз проти Польщі» зазначив: «Суд повторює, як він уже постановляв у багатьох випадках, що пункт 1 статті 6 Конвенції гарантує кожному право подавати до суду будь-який позов, що стосується його цивільних прав та обов'язків... Положення, яке містить у собі «право на суд», з якого випливає право доступу до суду, тобто право порушувати провадження у суді в цивільних справах, становить лише

один аспект; однак це є той аспект, який дійсно робить можливим використання подальших гарантій, закладених у пункті 1 статті 6. Такі характеристики судового провадження, як справедливість, відкритість та невідкладність, насправді не мають жодної цінності, якщо таке провадження передусім не порушено... Навряд чи можна уявити верховенство права без можливості мати доступ до суду.

Застосувавши такий підхід ЄСПЛ, Велика Палата Верховного Суду в постанові від 18.01.2023 у справі № 170/129/21 зазначила, що співвідношення принципу доступу до правосуддя та обов'язку сплати судового збору під час звернення до суду вимагає від суду тлумачити будь-які обов'язки зі сплати судового збору так, щоб жодним чином не ускладнити їх виконання позивачем (заявником, скаржником).

Враховуючи практику ЄСПЛ, з метою забезпечення належного балансу між інтересами держави щодо отримання судового збору, з одного боку, і правом позивача (військової частини) на розгляд його справи у судовому порядку – з іншого, у світлі конкретних обставин, вважаємо, що в інтересах правосуддя з точки зору необхідності забезпечення права на доступ до суду та справедливого судового розгляду слід звільнити військові частини від сплати судового збору на період дії воєнного стану.

Пропонуємо, Закон України «Про судовий збір» доповнити пунктом 29 частину 1 статті 5 в такій редакції: «29) військові частини – за позовами, що пов'язані з обороноздатністю держави на період дії воєнного стану в Україні» (<https://sud.ua/uk/news/blog/322396-neobkhodimost-zakonodatelnogo-uregulirovaniya-osvobozhdeniya-ot-uplaty-sudebnogo-sboravoinskikh-chastey-v-usloviyakh-voennogo-polozheniya>). – 2025. – 04.02).

***

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Євгеній Сільверстов, експерт Проекту реформи оборонних закупівель за підтримки спеціального радника Великої Британії з питань оборони

Закупівельник у ЗСУ: як нова посада змінить систему забезпечення армії

В грудні 2024 року Міністр оборони України Рустем Умеров підписав рішення, який запроваджує нову штатну посаду уповноваженого із закупівель товарів, робіт і послуг у кожній бригаді ЗСУ. Ці фахівці відповідатимуть за планування закупівель, підготовку тендерної документації, аналіз ринку та відбір постачальників. Мета – забезпечити швидкі, прозорі та ефективні закупівлі, орієнтовані на реальні потреби військових.

Поточний контекст

На сьогодні в армії існує критична проблема – відсутність професіоналізованої закупівельної функції. Хоча у військових частинах працюють юристи, фінансисти, логісти та інші фахівці, спеціальність «військовий закупівельник» досі не була передбачена. Закупівлі проводяться, але їх організацією займаються позаштатні особи, часто без належної підготовки, що значно знижує ефективність процесу.

В системі Міністерства оборони України працюють цивільні закупівельники, зокрема в агентствах оборонних закупівель, але їхня діяльність не охоплює закупівлі, що здійснюються безпосередньо військовими частинами. У 600 військових частинах, які виконують закупівельні функції, працює близько 1300 позаштатних осіб. Такий масштаб демонструє гостру потребу в професійних і кваліфікованих закупівельниках, але існуюча практика залучення непрофільних працівників виявляється неефективною, спричиняючи затримки в забезпеченні підрозділів і створюючи додаткові адміністративні труднощі.

Тепер ця проблема нарешті знаходить своє рішення: запроваджується нова штатна посада військового закупівельника. Цей крок відкриває можливість створення професійної системи децентралізованих закупівель, яка буде прозорою, оперативною та орієнтованою на реальні потреби військових.

Як відбуватиметься впровадження посади закупівельника

На сьогодні прийнято принципове рішення про запровадження посади закупівельника, проте сам

процес ще в стадії реалізації. Створено робочу групу, до складу якої входять представники Проєкту реформи оборонних закупівель за підтримки спеціального радника Великої Британії з питань оборони, Офісу з підтримки змін МОУ, Генерального штабу, Міністерства оборони. Група займається координацією та розробкою всіх необхідних документів.

На першому етапі впровадження передбачено введення однієї посади закупівельника в кожній бригаді (за рахунок поточної чисельності). Після аналізу результатів роботи буде ухвалено рішення про подальше розширення посад закупівельників у інших військових частинах.

Основні кроки для реалізації:

Розробити штатний норматив. Це документ, який визначатиме склад і структуру військових підрозділів, кількість і типи посад, необхідних для їхньої боєздатності та ефективного виконання завдань. У контексті реформ закупівель штатний норматив повинен чітко визначати кількість посад закупівельників залежно від обсягів роботи, розподіл функцій між ними, а також їхню інтеграцію в структуру підрозділу.

Розробити паспорт посади. Необхідно підготувати документ, який детально визначить обов'язки, права, відповідальність і кваліфікаційні вимоги до закупівельника. Паспорт посади стане основою для відбору кваліфікованих кандидатів, закріплення завдань і оцінки ефективності роботи. У контексті впровадження нової посади закупівельника паспорт має регламентувати його функції, включаючи планування закупівель, проведення тендерів, контроль виконання договорів, а також встановлювати вимоги до освіти, знань законодавства та досвіду роботи.

Для створення штатного нормативу та паспорта посади закупівельника в ЗСУ потрібно відповісти на низку важливих питань, які визначають ключові аспекти цієї посади:

Категорія посади: чи буде це офіцер, сержант або цивільний працівник? Яке військове звання чи рівень кваліфікації необхідні для виконання завдань?

Кількість посад: скільки закупівельників потрібно залежно від обсягів роботи та специфіки підрозділів?

Структурна інтеграція: чи посада буде окремою, чи частиною існуючого підрозділу? Кому безпосередньо підпорядковуватиметься закупівельник?

Організація в масштабних підрозділах: чи потрібно створювати окремі служби закупівель у великих частинах із кількома спеціалістами?

Функції та відповідальність: які обов'язки виконуватиме закупівельник, які матиме права та за що буде відповідати?

Кваліфікаційні вимоги: який рівень освіти потрібен (наприклад, бакалавр)? Які знання та навички є обов'язковими (законодавство, робота в Prozorro, аналітичні здібності)?

Відповіді на ці запитання дозволять створити чітку структуру посади, розробити її функціонал і забезпечити ефективність роботи закупівельника у військових частинах.

Яке рішення пропонує наша команда

Наша експертна група пропонує використовувати аналогію з посадою «помічник командира частини з правової роботи» як модель для впровадження посади «закупівельника». Закупівельник має бути офіцером, а в частинах із невеликим обсягом закупівель достатньо однієї такої посади. У частинах із великим обсягом закупівель і значним навантаженням доцільно створити окремий підрозділ, де керівник підпорядковуватиметься командирі, а в його команді працюватимуть кілька фахівців.

Також важливо передбачити можливість призначення закупівельників як серед військовослужбовців (офіцерів, сержантів і солдатів), так і серед цивільних працівників, залежно від специфіки роботи підрозділу.

Для уникнення конфлікту інтересів закупівельник не може виконувати обов'язки інших служб (юридичної чи фінансової), бути ініціатором закупівель або входити до комісії із приймання товарів і робіт.

Діяльність закупівельника має координуватися, підтримуватися та контролюватися профільними органами, такими як Головне управління контролю за організацією закупівель МОУ (ГУКОЗ) чи Департамент політики закупівель МОУ (ДПЗ).

Що необхідно аби забезпечити впровадження та подальшу підтримку

Розробка методології визначення кількості посад закупівельників: потрібно встановити, скільки закупівельників необхідно для кожного підрозділу залежно від кількості договорів, обсягів закупівель і складності процесів. У невеликих частинах достатньо одного фахівця, тоді як у великих із великим навантаженням може знадобитися створення служби закупівель із керівником і командою спеціалістів.

Забезпечення навчання: для закупівельників потрібно організувати навчання, яке охоплює основи публічних закупівель, роботу в Prozorro, аналіз ринку та планування закупівель. Практичні тренінги повинні допомогти опанувати аналіз стану закупівель і уникнення порушень законодавства. Також варто запровадити курси підвищення кваліфікації та регулярні семінари.

Методологічна та консультаційна підтримка: необхідно розробити інструкції, шаблони документів і довідники для роботи закупівельників. Для оперативного вирішення питань варто організувати постійний зв'язок із профільними органами, такими як ГУКОЗ чи ДПЗ.

Моніторинг ефективності: впровадити систему звітності для оцінки роботи закупівельників, наприклад, регулярне звітування про стан закупівель. Аналіз виконання договорів, дотримання строків і уникнення порушень дозволить вчасно виявляти та виправляти недоліки.

Ресурсне забезпечення: закупівельники повинні отримати сучасну техніку, доступ до Інтернету та професійного програмного забезпечення. Важливо передбачити фінансування для витрат, пов'язаних із закупівельною діяльністю, таких як засоби зв'язку та кореспонденція.

Переваги впровадження посади закупівельника в ЗСУ:

Цілісність процесу закупівель: впровадження посади закупівельника дозволить інтегрувати закупівельну функцію на всіх етапах – від формування потреби та планування до виконання договорів. Це усуне фрагментарність і забезпечить узгодженість процесів.

Професіоналізація закупівель: завдяки наявності спеціаліста із закупівель військові

підрозділи отримають фахову підтримку в плануванні та реалізації закупівель, що враховує всі вимоги й обмеження для досягнення успіху.

Оперативність у задоволенні потреб: закупівельники зможуть швидше реагувати на поточні потреби військових частин, що особливо важливо в умовах воєнного стану, коли від оперативності залежить ефективність виконання завдань.

Зниження навантаження на підрозділи: спеціалізовані закупівельники звільнять командирів і логістичні служби від виконання завдань, які виходять за межі їхньої основної компетенції, дозволивши їм зосередитися на ключових функціях.

Покращення якості закупівель: завдяки професійному підходу будуть мінімізовані ризики неефективного використання бюджетних коштів і забезпечено своєчасне постачання необхідних ресурсів.

Посада закупівельника стане критично важливим елементом для побудови сучасної, ефективної та прозорої системи закупівель у Збройних Силах України. Впровадження кадрової посади закупівельника забезпечить ефективне та цільове використання коштів, прискорить процес закупівель і мінімізує ризики зловживань. Завдяки тісній інтеграції із цивільними та військовими службами закупівельники зможуть організувати повноцінний закупівельний цикл, гарантуючи якісне і своєчасне задоволення потреб Збройних Сил (<https://censor.net/ua/blogs/3533664/zakupivelnyk-u-zsu-yak-nova-posada-zminyt-systemu-zabezpechennya-armiyi>). – 2025. – 03.02).

***

Блог на сайті «Освіта»

Про автора: Євген Ніколаєв, кандидат економічних наук, заступник директора Академії вчителівства Каразінського університету

Зміни вимог навряд чи допоможуть українським науковим журналам

Міністерство освіти і науки нещодавно утворило робочу групу, покликану розробити

пропозиції з оновлення правил формування переліку наукових фахових видань України. До цього переліку експерти МОН включають наукові журнали, що видаються в Україні.

Станом на грудень 2024 року цей документ нараховує майже 1700 періодичних наукових видань українських університетів і наукових установ.

Тут треба пояснити, що наприкінці дев'яностих років минулого століття Україна перша на пострадянському просторі прийняла доволі абсурдне рішення, що визначати, чи є науковим певний журнал, мають не університети, наукові інститути чи самі вчені, а представники органу влади.

Колись цим органом була Вища атестаційна комісія (ВАК) України, і звідти виникла стійка назва «ваківський» науковий журнал. Згодом ВАК ліквідували, і впорядкуванням наукової періодики України зайнялося МОН.

Проблема в тому, що чомусь не виходить добре виконувати абсурдну роботу, ще й не витрачаючи ресурси держави на підтримку діяльності наукових редколегій. До освяченого державою класифікатора наукової періодики, дійсно, потрапляє відносно невелика кількість затребуваних ученими, студентами, викладачами видань.

Редакції цих журналів докладають великих зусиль до того, щоб їхні публікації допомагали науковій комунікації. Проте більшість видань у переліку МОН, на жаль, радше є симулякрами, себто науковими журналами лише за формою, але не за змістом.

Ось декілька найочевидніших ознак того, що перед вами імітація наукового журналу.

Авторами більшості статей журналу є співробітники університету чи організації, яка видає цей журнал. Себто реальна цінність цього видання для широкої наукової спільноти така, що наповнити його статтями вдається лише шляхом академічного інцесту.

На вашу електронну пошту приходять спам-запрошення опублікувати в журналі свою статтю, але ви не отримуєте листа з пропозицією почитати цікаві матеріали у свіжому випуску цього видання. Адже чимало наукових журналів видаються суто «для

звітності», ніхто (включно з авторами!) і не очікує, що їх читатимуть.

Якщо журнал із суспільних чи гуманітарних наук вказує у вимогах до авторів, що обсяг статті не повинен перевищувати 12 сторінок стандартним «чотирнадцятим шрифтом з полуторним міжрядковим інтервалом» (такою є стійка дивна традиція), це означає, що журнал публікує не наукові статті, а репліки (чи, за словами Павла Гольдіна, «замітки»).

Історія, право, економіка, педагогіка тощо комунікують свої ідеї текстами. Для цих дисциплін зазвичай неможливо вмістити у короткий наратив адекватний опис мети дослідження, його методів, проаналізувати літературу, викласти результати дослідження та їхні обмеження. А саме ці елементи й формують структуру наукової статті.

Деякі журнали вказують дати надходження статей до редакції і схвалення їх до друку. Якщо проміжок між цими двома датами менший за один-два місяці, це (майже) гарантує, що ретельне рецензування статей редакцією не проводиться і автори не доопрацьовують свої дослідження після отримання порад рецензентів. Себто такі журнали публікують тексти довільного змісту, які за зовнішньою формою скидаються на наукові статті.

До речі, вираз «науковий журнал» дослівно перекладається англійською як «рецензований журнал» (peer-reviewed journal). Немає належного рецензування – значить, немає наукового журналу.

Раніше в Україні була повсюдною практика відкритої імітації рецензування: автор подавав до редакції статтю разом з рецензією на неї. Зараз таку «рецензію» можуть вимагати від авторів без наукового ступеня. Але знайдіть автора, який власноруч принесе відгук з висновком: «Стаття слабенька, її треба відхилити!»

Тепер рецензування імітується приховано: редакції нашвидкуруч оформлюють на більшість отриманих статей позитивні внутрішні відгуки з висновком «у друк!». Тоді як насправді текст статті-дослідження, який дійсно не потребує доопрацювання, трапляється вкрай рідко.

Вряди-годи зростає невдоволення цією ситуацією і виникають пропозиції підвищити

вимоги до наукових журналів, завдяки чому вони водночас мають позбутися своїх проблем. На жаль, ця чарівна паличка від ВАК чи МОН традиційно не спрацьовує, бо сутнісні правила роботи наукового журналу сформулювати у переліку вимог неможливо, а формальні успішно імітуються університетами-видавцями.

Коріння проблеми – не у сформульованих органами влади правилах діяльності журналів. Держава вимагає постійно публікувати наукові статті від усіх університетських професорів і доцентів, які перевантажені викладанням, підготовкою до нього і вже давно (за поодинокими винятками) не бачили жодного фінансування й організаційної підтримки своїх наукових пошуків.

Секрет Полішинеля полягає в тому, що наукова робота в українських університетах найчастіше виконується під примусом у волонтерському режимі оплати праці.

У цих координатах, очевидно, буде зімітована будь-яка складова процесу, яку теоретично можливо імітувати. Запит викладачів на публікацію коротких текстів свого авторства під обкладинкою, на якій написано «науковий журнал», визначається чинними правилами гри.

Заміна друкованої версії таких видань їхніми електронними PDF-аналогами зберігає дерева та знижує собівартість «виробничого циклу» створення наукових публікацій. Маю величезний сумнів у тому, що вдосконалення вимог МОН до наукових журналів здатне якісно змінити ситуацію.

На мою думку, державні вимоги до діяльності наукової періодики слід скасовувати, зосередивши зусилля на розширенні ресурсів для проведення реальних досліджень. Публікація їх результатів – наслідок самих досліджень, а не річ в собі.

Post Scriptum. Коли я готував цю колонку, то знайшов власну статтю 2016 року, де міркував про особливості діяльності українських наукових журналів і способи виправити наявні проблеми. З часу написання того тексту, схоже, не відбулося практично нічого.

Державні правила і редакційна політика видавців косметично вдосконалилися.

Наприклад, з'явилась вимога про наявність у кожній науковій статті цифрового ідентифікатора DOI (спеціального інтернет-посилання на місце її онлайн-публікації), хоча не з'явилося механізмів контролю за повсюдним недотриманням цієї вимоги.

Але загальна ситуація – в анабозі, чи то в непорушній рівновазі між запитом держави, наукових і науково-педагогічних працівників та видавничими можливостями українських освітніх і наукових установ. Чи зрушиться вона?.. (<https://osvita.ua/blogs/93996/>). – 2025. – 03.02).

***

Блог на сайті «Освіта»

Про автора: Олександр Співаковський, ректор Херсонського державного університету

Найважливіше в реформі освіти – мати цивілізовану, професійну дискусію

Будь-яке обговорення має вестися цивілізовано, адже вдавання до крайнощів, використання персоніфікації та образ несуть шкоду, а не суспільну користь. Ми всі різні, маємо свій досвід, уявлення про цей світ, точку зору. Та невже ми не здатні без маргіналізму, толерантно вести фахову дискусію?! Упевнений, що діалог є проявом культури та нашої небайдужості до того, що відбувається у сфері освіти.

У нас є чимало проблем і викликів, як і в будь-якій іншій сфері. Частково це пов'язано з війною, частково – з неналежною комунікацією, певні позиції диктують й донори.

Не секрет, що сьогодні платники податків України не можуть забезпечити повноцінне фінансування освіти, як і багатьох інших напрямів. Нас підтримують донори з США та країн Європейського Союзу.

Але з огляду на те, що США призупинили фінансування за окремими програмами, можемо очікувати на катастрофічні наслідки. Зокрема, це вже мінус півтора мільярда гривень у систему вищої освіти. Думаю, що буде й надалі зменшення. У донорів є питання. У суспільства теж є питання.

З одного боку, за останні 10–15 років кількість випускників шкіл зменшилася вдвічі, але кількість університетів залишилася майже незмінною. Чуємо про проблеми: фейкова освіта, продаж дипломів, ухиляння, відсутність освітнього процесу. Це крайнощі.

Але суспільна думка формується через крайнощі, ступінь довіри до системи вищої освіти тяжіє до нуля. І це точно не на нашу користь. Рівень донорського фінансування своєю чергою відображає рівень довіри.

З іншого боку, Україна має потужні освітні й наукові школи математики, фізики, хімії, біології, медицини, гуманітарного й суспільного напрямів тощо. У нас сильні наукові традиції.

На жаль, багато наших професорів виїхали за кордон і успішно працюють. Велика кількість наших випускників досягли успіху за кордоном. Ми маємо багато кейсів, які демонструють, що ми цілком вписуємося у світову екосистему науки, бізнесу й інших сфер.

Є мотивація – буде й результат. Тому говорити, що у нас погана освіта, я не можу. Як і стверджувати, що у нас все супер. Це крайнощі.

Зупинюсь на певних моментах, які зараз дискутуються.

Індикативна вартість

Розуміємо: коли конкуренція базується на необґрунтованому зниженні вартості, це призводить до поганих результатів. Тому, на мою думку, запровадження індикативної собівартості є дуже корисним. Це відповідь держави тим, хто намагається конкурувати нечесно.

Фінансова формула

З одного боку, має бути базове фінансування, яке відображає кількість студентів, відповідні освітні програми, наявність аудиторного фонду, кадрового забезпечення, інфраструктуру університету. Базове фінансування має бути чітко визначене, його не можна зменшувати за жодних обставин.

З іншого боку, має бути частина – можливо, 20–30%, – де університети оцінюються за іншими, мотиваційними критеріями. Наприклад, за міжнародними рейтингами, науковими публікаціями, міжнародною

мобільністю, участю в грантових програмах... Формульний підхід абсолютно правильний, хоча деталі можна обговорювати.

Грантові студенти

Держава визначає пріоритетні напрями і забезпечує бюджетні місця для підготовки фахівців, які потрібні країні. Також грантові програми – це додаткова можливість для талановитих студентів, які можуть отримати фінансування на основі досягнень. Це не замінює бюджетні місця, але дає можливість вирівняти певні ситуації. Тому я підтримую ідею грантових студентів та появу таких програм у нас в університеті.

Об'єднання університетів

Чутливе питання, яке недостатньо комунікується, хоча насправді воно важливе. Уявімо два університети, які знаходяться поруч: обидва умовно готують економістів й інших фахівців на дублюючих спеціальностях. У результаті ми маємо безліч малокомплектних груп, дрібне розпорошення ресурсів, яке призводить до низької якості освіти. Це не приносить користі ані університетам, ані студентам.

Тому абсолютно очевидно, що держава як власник має врегулювати такі моменти. Водночас визначити чіткі критерії для об'єднання. Необхідна методологія або ж аудит – відкритий і зрозумілий. Наприклад, створюється комісія, яка проводить аудит роботи університету і об'єктивно оцінює ситуацію. До аргументів має бути довіра, вони мають ґрунтуватись на конкретиці, щоб знову ж таки не було крайнощів чи подвійних стандартів.

Я не вперше висловлюю своє бачення того, що відбувається, зокрема і в питанні об'єднання університетів. Чудово розумію, що найважливіше – це мати цивілізовану, професійну дискусію.

Тому, відмовляючись від крайнощів, я закликаю фахову спільноту, тих, кого об'єднує європейська система цінностей, що базується, з одного боку, на свободі, а з іншого – на раціональному прагматизмі, у цивілізованій спосіб рухатись до спільної мети (<https://osvita.ua/blogs/94002/>). – 2025. – 04.02).

***

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Михайло Радущкий, голова Комітету ВР з питань здоров'я нації, медичної допомоги та медичного страхування

Кожна п'ята дитина початкової школи має зайву вагу. Як Україна бореться з проблемою дитячого ожиріння?

За даними ВООЗ, щороку у світі від хвороб, які викликані зайвою вагою або ожирінням, помирає щонайменше 2,8 млн людей. Тому організація розглядає ожиріння як глобальну епідемію. Особливу тривогу викликає той факт, що з кожним роком збільшується число дітей і підлітків, які страждають на ожиріння. Приблизно третина з них у майбутньому може зіткнутися з серйозними проблемами зі здоров'ям. Останнє дослідження показує, що ситуація в Україні відповідає світовим тенденціям, коли близько 20% дітей початкової школи має зайву вагу. Держава вже відреагувала на цю проблему та впроваджує ініціативи, які мають зокрема сприяти здоровому харчуванню дітей.

Проблема світового масштабу

Ожиріння – це захворювання, за якого надлишковий жир у тілі негативно впливає на стан здоров'я. Воно збільшує ризики виникнення серцево-судинних хвороб, діабету II типу, остеоартриту, деяких видів раку, астми, психічних розладів та інших захворювань. Надмірна вага є одним з ключових факторів ризику: до 30% дітей можуть у майбутньому зіткнутися з серйозними проблемами зі здоров'ям, що значно збільшить навантаження на систему охорони здоров'я.

За даними масштабного дослідження ВООЗ (за участі 1,5 тис. лікарів з усього світу), станом на 2022 рік понад 1 мільярд людей у світі мали проблеми зі здоров'ям внаслідок ожиріння. Вчені проаналізували, як в період з 1990 по 2002 рік змінювався індекс маси тіла у мешканців 190 країн. За 32 роки рівень ожиріння серед дітей збільшився вчетверо, серед дорослих – вдвічі. Ці цифри свідчать про необхідність термінових та системних заходів для захисту здоров'я дітей.

Результати дослідження

Нещодавно презентували результати першого дослідження поширеності надлишкової маси тіла та ожиріння серед дітей молодшого шкільного віку. Це опитування на замовлення МОЗ провів інститут соціальних досліджень імені Олександра Яременка за фінансової підтримки Швейцарії та технічної підтримки офісу ВООЗ в Україні.

За результатами опитування, серед дітей 6-8 років та їхніх батьків у 20 регіонах країни надлишкова маса тіла спостерігається у 22,9%, з них 9% – ожиріння, 2,6% – важке ожиріння. Загалом рівень поширеності надлишкової маси тіла та ожиріння серед дітей в Україні відповідає показникам інших країн ЄС, які брали участь в дослідженні: в середньому 25% дітей мають надлишкову масу тіла.

Фактори ризику

Результати опитування також вказують на причини зайвої ваги у дітей. Основні фактори ризику розвитку ожиріння – нездорове харчування та малорухливість. Учні початкової школи мають недостатню фізичну активність: третина взагалі не займається фізичними навантаженнями, замість цього проводить час за гаджетами чи за телевізором. Споживання дітьми овочів та фруктів не відповідає міжнародним та національним нормам. Лише 55% дітей вживають щодня фрукти та 40% – овочі. Натомість високою є частка споживання цукру: 20% дітей щодня вживають солодкі газовані напої, 18% дітей – солодощі, 1,2% – солоні перекуси.

Також, згідно з опитуванням, на раціон дітей вплинула війна: від початку повномасштабного вторгнення на 13% знизилася споживання дітьми початкової школи риби, на 7% – фруктів, на 8% – молока та молочних продуктів.

Ініціативи держави

Цифри дослідження підтверджують загальноєвропейські тенденції та вказують на недостатність фізичної активності, нездорове харчування у понад половини школярів. Боротьба з дитячим ожирінням в Україні є комплексним завданням, що вимагає скоординованих дій на рівні держави, освітніх закладів та сімей. Щоб змінити ситуацію, держава впроваджує

низку заходів, спрямованих на зниження рівня дитячого ожиріння.

Одним з ключових напрямків є реформа системи шкільного харчування. За ініціативи першої леді Олени Зеленської була розроблена та ухвалена Урядом Стратегія реформування системи шкільного харчування до 2027 року. У 2021 році були оновлені норми харчування у закладах освіти. У 2022 році був затверджений перший збірник страв для шкільних їдалень. Вживання продуктів відповідно до оновлених норм дозволяє знизити ризики виникнення захворювань, пов'язаних з ожирінням, та підтримувати оптимальну вагу.

Водночас ми розуміємо, що здорове харчування має бути не лише в школі, а й вдома. У Верховній Раді зареєстровані два законопроекти: № 9032-1 та № 9033-1. Перший – вносить зміни до Податкового кодексу. На мінеральні та газовані води з додаванням цукру та інших підсолоджувачів, ароматичних речовин запропоновано встановити ставку податку у розмірі 0,1 євро (4 грн) на один літр напою. Другий – визначає, що 50% виручених коштів спрямовуються на реалізацію програм профілактики та лікування захворювань, які виникають від регулярного вживання солодких газованих напоїв. Ще 50% буде спрямовано на програму шкільного харчування. Ухвалення цих законопроектів дозволить зменшити кількість українців, які регулярно вживають солодкі газовані напої. Досвід інших країн показує, що запровадження акцизу на солодкі газовані напої дозволяє зменшити кількість хворих на діабет та серцево-судинні захворювання, ожиріння (https://lb.ua/blog/mykhailo_radutskyi/659230_kozhna_pyata_ditina_pochatkovoї_shkoli.html). – 2025. – 06.02).

***

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Надія Кузьмичова, заступниця міністра освіти і науки України

Освіта під час війни: як ми формуємо безпечну школу

Школа – це місце, де кожна дитина має почуватися захищеною. Але виклики, з якими

стикається українська освіта, вимагають спільних зусиль і відповідальних рішень. Війна принесла не лише фізичні загрози, а й загострила соціальні проблеми – булінг, конфлікти, психологічне напруження.

Безпека – це не лише про стіни школи чи укриття. Це культура турботи, підтримки й взаємодії, яку ми будуємо разом. Це про самозарадність. Адже вміння подбати про себе в критичній ситуації вкрай важлива. Коли і дитина, і вчитель знають, як діяти у непередбачених обставинах, як убезпечити себе чи надати допомогу іншим.

Але водночас безпека – це і комплекс заходів, де кожен відіграє важливу роль: держава і місцева влада створюють умови, вчителі формують психологічний комфорт, батьки проявляють підтримку й увагу, а учні вчаться поважати одне одного. Далі розглянемо, які інструменти вже впроваджено та які нові рішення запрацюють у 2025 році для формування більш безпечної школи.

Безпека в школі та поза її межами: комплексний підхід

Торік Міністерство освіти і науки України разом із Міністерством внутрішніх справ запустили експериментальний проєкт із посилення безпеки у школах. Його мета – створення комплексної системи безпеки, яка охоплює всі аспекти захисту учнів: від укриттів до належного освітлення території школи.

Цьогоріч 2000 закладів можуть долучитися до цієї ініціативи. Важливо, що це школи, які мають понад 200 учнів і відновили очне або змішане навчання, тим самим підтверджуючи готовність забезпечити стабільний освітній процес.

Проєкт охоплює всі базові безпекові компоненти. З одного боку, інфраструктурні рішення, як-от облаштування укриття, відеоспостереження, безпекові рамки, огороження територій, пожежна безпека, тривожні кнопки. Завдяки цим заходам учні та вчителі почуватимуться захищеними навіть у складних умовах.

З іншого боку, проєкт враховує й м'які, превентивні заходи. Патрулювання території біля шкіл поліцією та контроль продажу

алкоголю поблизу навчальних закладів створюють безпечний простір для дітей за межами закладу. Освітлення маршрутів до школи знижує ризики дорожньо-транспортних пригод, випадкових травмувань і правопорушень на шляху до школи. Такі заходи роблять простір навколо школи безпечнішим, запобігаючи потенційним загрозам дітей на шляху до закладу освіти.

Важливо, що школи, які долучаються до проєкту, мають пріоритет в отриманні державних субвенцій. Так ми стимулюємо заклади освіти комплексно підходити до розбудови безпечного освітнього середовища.

Інспектори безпеки: не лише про захист, а й про наставництво

У межах Безпечної школи важливу роль відіграє Служба освітньої безпеки (СОБ) – це поліцейські, які закріплені за конкретними школами, пройшли спеціальну підготовку та працюють безпосередньо з учнями, педагогами й батьками. СОБ – це не сторожі і не звичайні охоронці. Їхня функція набагато ширша: вони не лише стежать за порядком, а й працюють як наставники та консультанти з безпеки для шкільної спільноти.

У чому їх відмінність від охорони чи сторожа?

Охоронці відповідають за фізичний захист будівлі та обмежують доступ сторонніх.

Інспектори СОБ, окрім контролю території, працюють безпосередньо з учнями, допомагаючи їм розв'язувати конфлікти, запобігати булінгу, вчать діяти в надзвичайних ситуаціях.

Що саме роблять інспектори СОБ?

Стежать за порядком – реагують на небезпечні ситуації, контролюють територію школи та прилеглу зону.

Допомагають учням у складних ситуаціях – наприклад, якщо дитина зіткнулася з булінгом, стала свідком правопорушення або відчуває загрозу.

Навчають безпеці – проводять тренінги з кібербезпеки, дій під час надзвичайних ситуацій та правил поведінки у школі.

СОБ – це поліцейські, які не просто приходять у школу, а стають частиною її життя,

допомагаючи дітям почуватися захищеними. Понад 1250 інспекторів уже працюють у школах, ще орієнтовно 380 проходять навчання. Витрати на оплату праці офіцерів СОБ покриваються з бюджету Національної поліції України.

Важливо, що громади можуть долучитися до добору інспекторів, рекомендуючи кандидатів для своїх шкіл. Це дає змогу врахувати локальні особливості й забезпечити ефективну роботу служби. Зокрема кандидатами можуть бути ветерани.

Субвенції-2025: як держава інвестує в безпеку шкіл

Підтримка громад у посиленні безпеки в школах – пріоритетне завдання держави, яке вона реалізує насамперед через інвестиції в інфраструктуру. У 2025 році уряд виділив субвенції на три інфраструктурні компоненти: укриття, шкільні автобуси і системи протипожежного захисту.

Уперше порядки надання цих субвенцій було ухвалено до початку року, завдяки чому громади можуть розпочати закупівлі значно раніше, ніж зазвичай, і ефективніше використовувати державні ресурси.

1) Цьогоріч уряд виділив рекордну субвенцію – 6,2 мільярда гривень для облаштування укриттів у школах. Нагадаю, що у 2024 ця субвенція становила – 2,5 мільярда гривень, а у 2023 – 1,5 мільярда. Правила розподілу субвенції дещо видозмінились, але прозорість і автоматизований підхід лише посилились.

Якщо у 2024 субвенція розподілялася лише на прифронтові території, то сьогодні претендувати на кошти може будь-яка громада. Залежно від того, до якої зони ризику належить ТГ, будуть формуватися так звані кошики під час добору: дуже високий – 50% субвенції; високий – 40%; помірний і задовільний – 10%. Такий data-driven-підхід наша команда використовує для того, щоб якомога ефективніше задовільнити потребу в укриттях і повернути дітей до очного та безпечного навчання.

Після подачі громадою заявки через платформу DREAM система автоматично рахує бали відповідно до критеріїв. Детальніше про критерії читайте тут.

Окрім цього, пріоритет в отриманні субвенції мають військові ліцеї, заклади, які беруть участь в експериментальному проєкті з безпеки, і школи, які менше 200 учнів, але єдині в громаді навчають очно і здійснюють підвезення ще з мінімум 2-х шкіл.

З 20 до 26 січня тривала перша хвиля добору заявок від громад. Маємо 280 заявок, серед яких найбільше від Харківської, Київської, Дніпропетровської, Житомирської областей.

Загалом очікуємо, що коштом субвенції-2025 вдасться збудувати 100+ протирадіаційних укриттів. Ще понад 100 укриттів завдяки минулорічним субвенції та дотації.

2) Шкільні автобуси є ще одним важливим інфраструктурним компонентом, адже уможливають довезення учнів до закладів освіти з укриттями. Торік за субвенцію закупили майже 500 автобусів, а у 2025 році у бюджеті передбачено 1,6 млрд грн, що, разом зі співфінансуванням громад, дасть змогу придбати понад 600 автобусів.

Пріоритет у фінансуванні отримають військові ліцеї, школи, автобуси яких було знищено через війну, а також заклади, які приймають учнів зі зруйнованих шкіл. Також додається обов'язкова вимога: у кожній громаді, яка отримує новий транспорт, має бути хоча б один автобус для перевезення дітей з особливими освітніми потребами.

3) Протипожежний захист – це основа щоденної безпеки в школах. Цього року держава вперше спрямувала 500 мільйонів гривень на оновлення протипожежної інфраструктури в школах. Кошти передбачені у першу чергу для військових ліцеїв та закладів, які беруть участь в експериментальному проєкті з посилення безпеки

Що це означає на практиці? У школах з'являться автоматичні системи пожежогасіння, сигналізація, протидимний захист. Будівлі пройдуть вогнезахисну обробку, заклади отримають датчики диму, сучасні системи оповіщення та чіткі алгоритми евакуації.

Ще одна важлива деталь: громади долучаються до цього процесу, співфінансуючи 50% вартості проєкту. Це дає змогу охопити більше закладів освіти та зробити школи ще більш захищеними.

Держава створює інструменти, але ключова роль – за громадами та школами, які їх упроваджують. Важливо пам'ятати: безпека починається не у класі, а ще на шляху до школи. Тому ті школи, що вже сьогодні долучаються до цих ініціатив, формують не лише умови для навчання, а й нову культуру безпеки (https://lb.ua/blog/nadiia_kuzmychova/659244_osvita_pid_chas_viyni_yak_mi_formuiemo.html). – 2025. – 06.02).

***

Блог на сайті «Українська правда»

Про автора: Олена Трегуб, виконавча директорка Незалежної антикорупційної комісії (НАКО)

ЄС: від миролюбства до оборонного союзу – як російсько-українська війна змінює концепцію об'єднання

Кінець січня ми із колегами по ГАР МОУ Тетяною Ніколаєнко та Анастасією Шубою провели у Брюсселі. За три насичені дні зустрілися із депутатами Європарламенту Ріго Террасом, Гельмутом Брандштеттером, Пеккою Товері, Расою Юкнявічене, представниками НАТО та низки аналітичних та благодійних організацій.

(зустріч із Расою Юкнявічене)

Інтерес до України – величезний. Європа розуміє, що ця війна стосується і її безпеки, особливо на тлі невизначеності щодо впливу повернення Трампа на ситуацію в ЄС. Україна може стати надійним партнером – із власною сильною армією та виробничими можливостями, які забезпечують її боєздатність. І ЄС із союзу миру – так передбачалося угодами про створення об'єднання, хоче стати союзом оборонним. Це не паралель до НАТО, не конкурент. Але така особлива структура, притаманна саме Євросоюзу.

У травні 2024 року була ухвалена Європейська оборонна стратегія. У цьому документі зазначено, що ЄС зобов'язався підтримувати український ОПК та інтегрувати українську оборонну промисловість із європейською. Окрім того, важливо нагадати, що 27

червня 2024 року Європа підписала спільні зобов'язання з безпеки між Європейським Союзом та Україною. У цьому документі зафіксовано, що ЄС підтримуватиме реформи у сфері оборони, розвідки та безпеки, які сприяють зближенню України з Євросоюзом. Окремий акцент – на підвищенні прозорості, підзвітності та реформуванні сектору безпеки.

У вересні минулого року міністр оборони України Рустем Умеров та президентка Єврокомісії Урсула фон дер Ляєн відкрили у Києві Офіс оборонних інновацій ЄС. Щоправда, наразі в інтернеті можна знайти новини лише про його відкриття, а не про діяльність.

За останні місяці в ЄС загалом відбулися ще нові важливі зміни: тепер там є єврокомісар із питань оборони, Андрюс Кубілюс, а також створений комітет з оборони та безпеки в Європарламенті (раніше він був підкомітетом). Зараз на оборону об'єднання через Європейський фонд миру (ЕПФ) виділяється приблизно 2 мільярди євро на рік. Але, за оцінками експертів, для реальної оборонної спроможності ЄС необхідно в десятки разів більше.

Всі ці реформи важливі й в контексті надання нам коштів через European Peace Facility (витрати українців на закупівлю обладнання та озброєнь частково відшкодовуються Європейським Союзом через фонд European Peace Facility. На це Рада ЄС виділила 6,1 мільярда євро). Йї в контексті збільшення стратегічного інтересу до прозорості та ефективності українських реформ у цій сфері. Раніше такі інституції, як Європарламент, Єврокомісія, не цікавились, наприклад, роботою НАКО у сфері оборони, оборонній реформі. Тепер ситуація змінилася.

Тому під час зустрічей у Брюсселі ми передусім говорили про оборонну реформу, що триває в Україні. І чимало розповідали про те, що зараз відбувається з Агенцією оборонних закупівель. Призначення керівництва агенції в ручному режимі, без урахування думки наглядової ради підриває довіру та ставить під питання подальше фінансування України за так званою «данською моделлю». Європейці чітко дали зрозуміти: для продовження підтримки нам необхідно забезпечити верховенство права та стабільність інституцій.

За підсумками проведених зустрічей ми з колегами, підготували низку рекомендацій МОУ, щодо розв'язання проблеми довкола Агенції оборонних закупівель. Зокрема – привести статuti державних підприємств, змінених у грудні 2024 року, у відповідність до українського законодавства; запропонувати та подати на затвердження Кабміну кандидатури представників від держави до Наглядової ради Агенції оборонних закупівель; організувати належну роботу та проведення аудиту діяльності Агенції.

Наші європейські партнери розуміють, що Україна є «арсеналом демократії» та ключовою частиною безпеки всього континенту. Але водночас вони чекають від нас не тільки мужності на полі бою, а й відповідальності у розбудові інституцій (<https://blogs.pravda.com.ua/authors/tregub/67a48cc357212/>). – 2025. — 06.02).

***

Блог на сайті «Освіта»

Про автора: Юлія Мартин, керівниця секретаріату Національного агентства кваліфікацій.

«Архітектори» кваліфікацій: хто є рушійною силою у створенні стандартів

У сучасному світі, де ринок праці змінюється швидше, ніж курс валют, професійні стандарти стають ключем до забезпечення відповідності між знаннями та навичками працівників і реальними вимогами роботодавців.

Але хто має розробляти професійні стандарти? Відповідь на це запитання не така проста, як може здатися на перший погляд.

Чому роботодавці – це рушійна сила у створенні професійних стандартів і описі кваліфікацій? Роботодавці формують ринок праці. Вони знають і розуміють, які професійні компетентності працівників потрібні прямо зараз на ринку праці, і можуть передбачити, що буде затребуване найближчим часом.

Наприклад, у сфері екології та відновлюваної енергетики постійно з'являються нові технології утилізації відходів, методи

збереження ресурсів та енергетичні рішення. Якщо професійні стандарти залишаються застарілими або їх взагалі не існує, працівники виходять на ринок праці після навчання в закладах освіти з «вчорашніми» знаннями та вміннями, які вже не відповідають запитам сьогодення. Відтак, роботодавці здатні швидко реагувати на такі зміни, формуючи актуальні вимоги до компетентностей працівників.

Роль професійних об'єднань та асоціацій: міст між теорією та практикою

Професійні об'єднання – це потужний ресурс досвіду та знань, які дозволяють створювати актуальні професійні стандарти, орієнтовані не лише на сьогодні, але й на майбутнє.

Вони аналізують глобальні тренди, збирають найкращі практики та структурують їх для застосування в конкретних галузях. Це дозволяє уникнути вузькості поглядів і забезпечити відповідність стандартів як національним, так і міжнародним потребам.

І якщо бізнесу не вистачає часу для спілкування з освітою, то саме для об'єднань та асоціацій це є профільною діяльністю.

Освітня й професійні стандарти: що може піти не так?

Якщо професійні стандарти створюються в більшості представниками освіти, тоді можуть виникнути кілька серйозних проблем:

Відрив від реальності потреб ринку праці.

Заклади освіти не мають цілісного розуміння затребуваних ринком праці знань, умінь і навичок.

Теоретичність замість практичності.

Освітняни можуть не враховувати специфіку роботи в реальних умовах, створюючи стандарти, які виглядають добре на папері, але не працюють на практиці. Також є ризик, що освітяни будуть завідома розробляти професійні стандарти під спроможності закладу освіти.

Брак прямого зворотного зв'язку.

Роботодавці відразу бачать результат роботи за стандартом – чи відповідають випускники їхнім очікуванням. Освітняни ж не мають такого безпосереднього контакту з ринком праці.

Ідеальна формула створення професійних стандартів

Найкращий підхід до розроблення професійних стандартів – це синергія між

роботодавцями, професійними об'єднаннями та освітянами.

Роботодавці визначають, які професійні компетентності працівників потрібні прямо зараз і в найближчому майбутньому.

Професійні об'єднання структурують ці вимоги, додаючи аналітичний і стратегічний контекст.

Освітняни інтегрують зміст стандартів в навчальні програми, готуючи фахівців до реальних викликів.

Профспілки додають соціальний баланс, захищаючи інтереси працівників і забезпечуючи відповідність стандартів умовам праці.

Чому це важливо для економіки країни?

Професійні стандарти – це фундамент, на якому будується ринок праці. Якщо їх розробляють ті, хто найкраще знає потреби ринку, це дозволяє забезпечувати:

Актуальність підготовки фахівців. Випускники стають затребуваними працівниками, готовими до викликів.

Скорочення кваліфікаційного розриву. Роботодавці отримують потрібних фахівців, а працівники – гідну роботу.

Стабільність економіки. Ринок праці стає гнучким і конкурентоспроможним, що сприяє залученню інвестицій.

Сьогодні вже є значний прогрес, але цього все ще недостатньо. Роботодавці та професійні об'єднання мають зрозуміти свою ключову роль у цьому процесі.

Співпраця всіх зацікавлених сторін забезпечить створення дієвого інструменту для підготовки кваліфікованих працівників, які працюватимуть на розвиток економіки України.

Тільки разом ми можемо створити систему, яка відповідатиме сучасним і майбутнім викликам! (<https://osvita.ua/blogs/94009/>). – 2025. – 05.02).

***

Блог на сайті «Освіта»

Про автора: Галина Чижик, юристка, виконавча директорка Товариства Рафаеля Лемкіна

Українські музеї під час війни: документування злочинів і шлях до справедливості

Нещодавно відбулася презентація фільму "Офіційне пограбування" від Kyiv Independent: він про викрадення окупантами експонатів із херсонських музеїв.

«Я особисто виносив експонати». Учасники пограбування херсонських музеїв зізналися в злочині

У 2022 році, під час контрнаступу ЗСУ, коли українські війська наближалися до Херсона, російські окупанти розпочали масове вивезення музейних цінностей, що фактично є крадіжкою. За даними Міністерства культури України, з шести музеїв, звільнених у ході цього контрнаступу, було викрадено щонайменше 35 тисяч експонатів. Наймасштабніше розграбування сталося у двох головних музеях Херсона – художньому та краєзнавчому, звідки, зокрема, росіяни вивезли твори мистецтва, ікони XVII-XX століть, унікальну колекцію історичних артефактів скіфів та готів.

Одна із експерток у фільмі заявила, що «це пограбування стало наймасштабнішим у Європі з часів Другої світової війни». Знищення культури української нації є стратегічною метою російської агресії, культурна спадщина – безпосередньою військовою ціллю. Фільм фокусується на двох музеях, але у кожному окупованому місті України відбувається схожа ситуація.

Музеї відіграють ключову роль у збереженні культурної спадщини України, допомагаючи майбутнім поколінням зрозуміти своє коріння та зберігати національну ідентичність. Росія свідомо атакує українські музеї, грабуючи колекції на окупованих територіях і переслідуючи музейників, адже їхня мета – знищити українську ідентичність та нав'язати натомість свою. Так, за словами міністра культури Миколи Точицького, перше, що роблять росіяни на захоплених територіях, – це грабують українську спадщину з музеїв, і або перевозять до Росії, або продають.

Ці дії є частиною багаторічної стратегії нищення української нації, що можна і треба трактувати як злочин геноциду. Документування

та розслідування злочинів війни, пошук і переслідування ймовірних злочинців та притягнення винних до відповідальності є питанням національної безпеки.

Саме тому Товариство Рафаеля Лемкіна надає безкоштовну правову допомогу музеям та музейним працівникам, які постраждали внаслідок збройної агресії РФ.

Наразі ми уже підписали договори про співпрацю із трьома українськими музеями: Одеським національним художнім музеєм, Національним музеєм мистецтв імені Богдана та Варвари Ханенків, Харківським літературним музеєм.

Незважаючи, що не всі з них були безпосередньо атаковані російськими ракетами, агресія, однак, істотно впливає на роботу музеїв.

10 жовтня 2022 року Росія завдала ракетного удару по історичному центру Києва. Унаслідок цього постраждав ряд закладів культури та освіти. Серед них – Музей Ханенків: у будівлі повилітало скло, попадав дах. Враховуючи, що музей евакуював свою колекцію до початку вторгнення, вона – у безпеці, але далеко від очей киян та гостей міста. Це був черговий удар РФ, який був націлений на знищення культурної спадщини. Музей Ханенків – провідний музей світового мистецтва в Україні, де зібрані справжні скарби Європи, Азії та Давнього світу. Його «серце» – колекція, яку наприкінці 19 століття заснували видатні меценати та колекціонери Богдан та Варвара Ханенки.

Одеський національний художній музей (ОНХМ) розташований у будівлі садиби родини Наришкіних, пам'ятнику архітектури початку XIX століття, яка знаходиться в зоні об'єкту Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Музей зазнав істотних руйнувань через російську агресію. Вперше влітку 2022 року через наслідки ракетної атаки – тоді працівники усунули всі пошкодження та встановили захисні конструкції. Вдруге це сталося через рік – під час масових ракетних ударів. Ударними хвилями в музеї вибило вікна, побило зенітні ліхтарі, спричинило тріщини в стінах. Втретє – у ніч на 6 листопада – ракета влучила у дорогу прямо перед музеєм, у будівлі було пошкоджено стіни,

вбито вікна. Зранку музей мав відзначати своє 124-річчя, замість цього працівники змушені були фіксувати пошкодження та ліквідувати наслідки російської атаки.

У перші дні повномасштабного вторгнення ОНХМ, як і багато інших культурних інституцій, оперативно організував зняття робіт і їх евакуацію до сховищ: тобто музей не міг працювати та виконувати свої звичні функції.

Після 24 лютого 2022 року Харківський літературний музей призупинив роботу, щоб евакуювати експонати. Згодом, попри щоденну загрозу обстрілів у прифронтовому регіоні, музей відновив діяльність. Враховуючи, що наразі музей не може повністю функціонувати та виконувати свою основну діяльність, він несе щоденні втрати.

У чому полягає наша допомога музеям?

Музейна спільнота несе тягар боротьби за захист, збереження, відновлення та повернення артефактів. Шанси на відшкодування завданих агресією РФ культурних втрат без активної участі музейників у кримінальних провадженнях є дуже малі.

Тому ми пропонуємо pro bono професійну правничу допомогу у подоланні наслідків агресії:

Правові консультації з питань, що виникають в діяльності музеїв;

Представлення інтересів інституцій та музейних працівників як потерпілих та свідків у кримінальних провадженнях в Україні та міжнародних інституціях,

Проведення експертизи втрат, пов'язаних з агресією;

Участь у розробці рішень для збереження колекцій: документування втрат, розробка плану дій з порятунку колекцій у надзвичайній ситуації, каталогізація колекцій та оцифрування каталогів та колекцій.

Домогтись дієвого покарання за злочини проти української культури та отримати відшкодування можна лише в міжнародних судах. Утім, факти, встановлені в межах національних проваджень, матимуть істотний вплив на рішення міжнародних трибуналів. Тож, аби уможливити повернення вкраденого і відшкодувати знищене, маємо докладати

зусилля вже зараз, допомагаючи українським правоохоронцям у розслідуванні злочинів проти культури.

Музейники у цьому процесі відіграють вирішальну роль, адже вони мають унікальні знання та експертизу щодо втрачених артефактів. Більше того, часто вони є свідками російських злочинів та можуть надавати важливі свідчення про скоєне. Оскільки правоохоронці часто не мають досвіду роботи зі справами щодо культури, їхня співпраця з музейниками може значно прискорити розслідування та підвищити його ефективність. Тому у допомозі музеям ми бачимо вклад у пришвидшення та невідворотність покарання росіян за злочин геноциду.

Насамкінець, згадаємо цитату Рафаеля Лемкіна, автора терміну геноцид та автора першого проєкту конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього:

«Знищення культурної спадщини, включаючи музеї, бібліотеки та релігійні святині, є частиною геноциду. Знищуючи ці культурні символи, ви знищуєте ідентичність групи. Знищення культурних символів народу рівнозначна ліквідації його існування як окремої групи» (https://lb.ua/blog/halyna_chyzyhk/659400_ukrainski_muzei_pid_chas_viyni.html). – 2025. – 07.02).

***

Блог на сайті «Судово-юридична газета»

Про автора: Олександр Копиленко, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України

«Моральне божевілля» трибуналу Святої інквізиції

Діяльність Дорадчої групи експертів, особливо її іноземного елемента, який має вирішальний голос, у нинішніх формах реально і суттєво обмежує конституційні повноваження гілок влади.

З історії стародавнього Риму ми знаємо вислів: «Горе переможеним». І ми справді переможені своєю ж корупцією, казнокрадством, жадібністю. От і приїхали до нас мудрі іноземні

порадники засідати в численних комісіях, групах, наглядових радах. Такою є створена нашими руками сумна реальність, про те і вона мусить все-таки не втрачати пристойних форм.

Уже кілька років іноземці беруть участь у доборі (це вбоге слово, на жаль увійшло до нашого обігу) суддів, керівників деяких правоохоронних органів, а результати їхньої діяльності викликають суперечливу реакцію. Останнім часом дедалі активніше соцмережі, представники «третього сектору», юридичної спільноти виступають з публікаціями на цю тему.

Окремий напрям – конкурси на посади суддів Конституційного Суду, для чого створена т. зв. «Дорадча група експертів» знов-таки з вирішальними голосами іноземців. Скромні результати цього конкурсу дістали неоднозначної оцінки. Я брав в ньому участь і маю непереборне бажання поділитися своїми враженнями.

Я хотів би згадати банальну фразу: театр починається з гардеробу, та, на жаль, сумно і ніяково було на нього дивитися. Одразу все це дійство нагадало засідання парткомісії з далекого радянського життя. Сидять члени комісії – ветерани партії і праці (їх називали «народними месниками»), і суворо дивляться на потенціальну жертву. А вона на окремому стільчику посередині зали, затамувавши подих, чекає на вирішення своєї долі. Та це була зовсім інша – тоталітарна, командно-адміністративна епоха. Тому я так і не можу збагнути, чому ми всі не могли сидіти за одним круглим столом, беручи до уваги визначений законом формат співбесіди.

Так само, мене не просто здивувало, а в край обурив онлайн формат присутності майже всіх іноземних членів ДГЕ, які моралізаторствовали на всю країну ледь не в піжамах. Якщо так страшно приїхати до Києва, то треба бути чесними і моральними до кінця (мораль я ще не раз згадаю) і взагалі не брати в цьому участь. «Щирість тону і щирість переконань», писав колись Іван Франко.

Тепер про загальну оцінку діяльності ДГЕ. Практика застосування норм закону про Конституційний Суд, якими вона народжена, і

досвід її роботи дають підстави для висновку, що ДГЕ вийшла за рамки свого мандату, перетворившись на такий собі трибунал Святої інквізиції. Не вистачає хіба що катів та грішників в спеціальних балахонах. Відповідним є і стиль спілкування – допит на межі хамства (на це, до речі, зверталася увага в одній з публікацій).

Одна з правових причин того, що відбувається – т. зв. «Методологія оцінювання моральних якостей і рівня компетентності у сфері права кандидатів на посаду судді Конституційного Суду», що її розробила Дорадча Група. Пікантність ситуації полягає в тому, що в ній не має навіть ритуально-протокольної згадки про Конституцію і закони України – неодмінний елемент будь-яких подібних документів. Як показав конкурс, члени ДГЕ вважають цю методологію абсолютно «екстериторіальною» в правовому полі України і відповідно зятято нехтують приписами нашого законодавства. Це засвідчило моє листування з ДГЕ, коли будь-які мої посилення на норми законів члени ДГЕ рішуче спростовували посиленням на власну методологію, керуючись виключно своєю «революційною правосвідомістю».

Більше того, в ході співбесіди про це відкрито в ефір заявила член цього «інквізиційного трибуналу» М. О'Коннор, сказавши, що висновки наших правоохоронних органів не мають для неї жодного значення і вона оцінює їх на власний розсуд. Власне на це я і звернув увагу в ході співбесіди, сказавши приблизно так: ви вичавлюєте з конкурсантів тільки те, що вам вигідно і хочеться почути, я відповідаю так, як вважаю за необхідне, але при цьому є хтось третій, хто вами маніпулює і підказує необхідні рішення. Склалося стійке враження, що відповіді конкурсантів взагалі нікого не цікавлять, усе давно вирішено, причому тим невідомим третім, а співбесіда, точніше допит – просто спектакль для публіки й, не хотілося би так думати... накручування «трудоднів».

Символічно, що тоді я не отримав відповіді на свої слова. Ця відповідь мені прилетіла пізніше, і абсолютно мене не здивувала.

До речі, впадає в око виняткова солідарність іноземних членів ДГЕ в їх голосуваннях. Відповідно не виключена можливість їх

попередньої змови, що теж ставить під сумнів легітимність цього конкурсу, не кажучи вже про моральність. А той факт, що думка іноземних членів ДГЕ є вирішальною в ході прийняття рішень чомусь нагадала мені відоме гасло нашого першого майдану – «ми не бидло і не раби».

Я не дарма сказав про «третю силу». Виникає занепокоєння, що за лаштунками Дорадчої групи діє цілий штат співробітників, доброчесність і професійність яких ніхто не вивчав. І як ці «пани Ніхто» можуть впливати на ухвалення рішення. Досить лише сказати, що іде незаконний збір інформації навіть стосовно третіх осіб, які не давали згоду на обробку своїх персональних даних. Принагідно: як і ким зберігається ця інформація – фактично цілі досье на кандидатів, ким вона може використовуватися. Якщо іноземні члени ДГЕ не володіють українською мовою, то хто тоді перекладає, як препарує і подає їм відповідну інформацію.

Подібних «наївних» питань виникає чи мало. Наприклад таке: у своїй роботі ДГЕ активно спирається на громадських «розслідувачів», про те використовує не «нариті» ними факти, а просто ретранслюють оцінки, що містяться у матеріалах цих громадських «розслідувачів». І знову ставимо під сумнів неупередженість і нейтральність самої ДГЕ.

Відповідно, виникає дилема моральності, точніше – аморальності самого процесу оцінки моральних якостей, не кажучи вже про мораль насамперед тих, хто її оцінює. Я думаю це загальнонаціональна проблема і стосується вона всіх подібних конкурсів.

Таке ж банальне питання – а судді хто? Проблема в тому, що моральність цих суддів апріорі встановлюється самим фактом їх включення до різноманітних рад, об'єднаних самим словом доброчесність. Хто з них за «гамбурзьким рахунком» може вважатися справжнім моральним авторитетом? Три роки тому я писав про це в одній з своїх статей, присвяченій діяльності Конституційного суду України. І будете сміятись – зараз мені це теж «прилетіло». Дорадча група запитала мене, чому я негативно ставлюсь до участі

«елементу» в цих процесах. Однак, на мою думку, це вже не оцінка моральності, а моєї лояльності, причому до кого?

Хотів би сказати, що я сам, як би сказали раніше, маю досить різноманітну громадську активність: від благодійного фонду Максима Рильського «Троянди й Виноград» до Міжнародної федерації фрі-файту. Саме тому мене дуже непокоїть наявність у нас своєрідного центрального комітету громадянського суспільства, який об'єднує кілька громадських інституцій які активно впливають, (я би сказав) втручаються в державну політику, зокрема, в судову реформу. Судячи з публікації у пресі та соцмережах, їхні лідери самі мають проблеми із законом, академічною доброчесністю, і знову виникають традиційні питання стосовно моральності їхньої участі в подібних конкурсах.

Як відомо, зараз почалося розслідування діяльності USAID, зокрема її фінансових аспектів, і я певен, що ми ще дізнаємося багато несподіваного. У цьому контексті мене дуже зацікавило одне питання: за законом члени ДГЕ здійснюють свою діяльність на громадських засадах – хотів би вірити, що це правда. Так само, я хочу знати (треба подумати, як це зробити), хто фінансує секретаріат ДГЕ, взагалі, як оплачується все це дійство. Чому, наприклад, ДГЕ засідає в одному з найдорожчих готелів Києва, а не в самому Конституційному суді чи у Київському університеті? І знов таки ціна моральності, тому можливо й тривають ці конкурси безкінечно і майже безрезультатно.

Окремо слід сказати про дослідження ДГЕ «рівня компетентності кандидатів у сфері права». Фактично – це школярський іспит, який викликає заперечення насамперед з точки зору самої процедури, оскільки оцінюють його результати знову якісь утаємничені експерти та представники вже згаданого секретаріату ДГЕ. Натомість подібну принизливу процедуру варто було б замінити рівноправною професійною співбесідою, в ході якої самі члени ДГЕ могли би продемонструвати суспільству свою виняткову обізнаність і компетентність.

До нас приходять нова реальність, тому, беручи до уваги останні кроки адміністрації Д. Трампа і градус нашої нинішньої суспільної

атмосфери, варто було б створити тимчасову спеціальну комісію для вивчення цієї ситуації і підготовки проекту закону з умовною назвою «Про правові засади участі іноземних громадян у діяльності з реалізації європейського вибору України». Втім, можливо й спеціальну слідчу комісію.

Дорадча група експертів є нині єдиним інкубатором, який випускає обраних нею кандидатів на розсуд Президента України, Верховної ради та З'їзду суддів. Ще осінню дев'яностого року я брав участь у написанні першої концепції майбутнього Основного Закону, а потім і у всьому конституційному процесі, включаючи й вікопомну конституційну ніч. Я прекрасно пам'ятаю, як закладалися засади формування Конституційного суду – йшлося про забезпечення балансу гілок влади, кожна з яких абсолютно вільна у виборі своїх кандидатів і формі цього вибору. До речі, я писав про це ще кілька років тому коли ДГЕ ще «не завітала» до нас, але подібна ідея вже пропонувалася громадськими активістами.

Отже, діяльність ДГЕ, особливо її іноземного елемента, який має вирішальний голос, у нинішніх формах реально і суттєво обмежує конституційні повноваження гілок влади.

Я також вважаю порушенням Конституції України той факт, що попередній голова ДГЕ Золар (черговий пан «Ніхто», який втім, судячи з інтернету, кілька років працював у нас в громадському секторі – знову виникає питання нейтральності) закликає «добросесних громадян» брати участь у конкурсах на посаду суддів Конституційного суду. Однак, Конституційний суд – це не вистава в циркушапіто на ринковій площі...

З урахуванням викладеного слід поставити під сумнів легітимність тих чи інших конкурсів з моральної та правової точки зору, а всю інквізиційну діяльність ДГЕ можна оцінити словами Джеймса Прічарда, відомого англійського лікаря-психіатра дев'ятнадцятого сторіччя: «моральне божевілля» (<https://sud.ua/uk/news/blog/322675-moralnoe-bezumie-tribunala-svyatoy-inkvizitsii>). – 2025. – 08.02).

***

Блог на сайті «Українська правда»

Про автора: Гюндуз Мамедов, кандидат юридичних наук, заступник Генпрокурора України у 2019-2022 рр.

Що заважає Україні в екстрадиції воєнних злочинців

Україна намагається покарати воєнних злочинців, однак не знаходить підтримки Інтерполу. З 2022 року Нацбюро Інтерполу України отримало понад 70 запитів слідчих на розміщення оповіщень про міжнародний розшук підозрюваних у воєнних злочинах. Однак жоден із них не був задоволений. Генеральний секретаріат Інтерполу відмовляється навіть розглядати запити, посилаючись на заборону втручатись у справи воєнного характеру. Чому так відбувається?

Із ким маємо справу

Спершу розберімося, що ж таке Інтерпол і якими є його функції. Інтерпол – це міжнародна організація, що координує співробітництво правоохоронних органів 196 країн-учасниць. Попри офіційну назву – Міжнародна організація кримінальної поліції – Інтерпол має мало спільного з поліцією. Він не має повноважень самостійно арештовувати, розслідувати та висувати обвинувачення. Як і примусити когось із держав-учасниць видати підозрюваного.

Як свідчить практика, Інтерпол насамперед приділяє увагу злочинам, що є небезпечними для людей загалом, незалежно від держави перебування: тероризму, торгівлі людьми, контрабанді наркотиків, економічним злочинам.

Водночас у статті 3 Статуту Інтерполу зазначено, що організації суворо заборонено здійснювати будь-яке втручання або діяльність політичного, військового, релігійного або расового характеру. І саме на політичний характер і війну, що триває, найчастіше посилаються в Інтерполі, відмовляючи на наші запити.

Крім того, свого часу актуалізувалося питання щодо врахування Інтерполом міжнародних злочинів. 2010 року було ухвалено резолюцію Генеральної асамблеї Інтерполу

(AG-2010-RES-10), яка дає роз'яснення стосовно цього. В ній йдеться про збільшення підтримки розслідування та судового переслідування геноциду, воєнних злочинів і злочинів проти людяності через співпрацю з Міжнародним кримінальним судом, Міжнародним кримінальним трибуналом щодо колишньої Югославії, Міжнародним кримінальним трибуналом щодо Руанди та Спеціальним судом щодо Сьєрра-Леоне. У такий спосіб були оголошені в розшук Радован Караджич, Ратко Младич, Фелісьєн Кабуга, які зрештою були затримані. Водночас важливо розуміти, що Інтерпол не має зобов'язання враховувати всі ордери зазначених трибуналів на арешт.

Загалом йдеться про три шляхи подання запитів: 1) подані міжнародними трибуналами (оскільки спецтрибуналу щодо ситуації в Україні ще не створено, в цьому контексті можемо розглядати лише ймовірні запити від Міжнародного кримінального суду); 2) подані організаціями, створеними Радою безпеки ООН (цей варіант мало ймовірний через вето Росії в Радбезі); та, зрештою, 3) подані країнами-членами, за винятком випадків, коли запит стосується громадян іншої країни-члена, й ця інша країна-член, отримавши інформацію від Генерального секретаріату Інтерполу, опротестує запит протягом тридцяти днів (що Росія, ймовірно, й робить). Запити, подані стосовно міжнародних злочинів за принципом універсальної юрисдикції, також можуть відхиляти.

Отже, аби повноцінно використовувати інструменти Інтерполу, нам потрібен авторитетний механізм правосуддя за наслідками війни. Адже в інших випадках Інтерпол співпрацював саме з трибуналами (судами, що розслідують воєнні злочини, злочини проти людяності та геноцид).

І хочу наголосити, що Спецтрибунал щодо злочину агресії, анонсований Core Group, який буде створено 2025 року за угодою між Україною та Радою Європи, навряд чи буде саме тим трибуналом, який активно співпрацюватиме з Інтерполом, адже матиме юрисдикцію тільки стосовно одного з чотирьох міжнародних злочинів – злочину агресії.

Російський вплив

Ну й, звісно, не можна не згадати про російський вплив на організацію. Він був особливо відчутний до повномасштабного вторгнення, коли ще не всі визнавали війну в Україні міжнародним збройним конфліктом. Москва роками просувала в Інтерпол своїх людей, аби блокувати небажані для неї рішення.

Наприклад, 2016 року російський генерал-майор поліції Александр Прокопчук був обраний на посаду віцепрезидента Інтерполу. А пізніше він претендував і на посаду президента цієї організації. Ба більше, Росія активно використовувала інструменти Інтерполу у власних цілях. Чого варті лише оголошення в міжнародний розшук українських військових і громадських діячів, починаючи з 2014 року. Наприклад, 2014-го Інтерпол оголошував у міжнародний розшук лідера «Правого сектору» Дмитра Яроша, який став символічною фігурою для російських пропагандистів. 2016 року його міжнародний розшук припинили. Але, як бачимо, для цього знадобилося чимало часу.

Хочу згадати ще одну історію, яка є свідченням того, що проблема виникла не сьогодні. Ще до 2022-го однією з причин відмов було те, що справи, які відправляла Україна, розцінювались як політичні. Так, тоді ми в прокуратурі АР Крим здійснювали процесуальне керівництво у справі Армена Мартояна, більш відомого як «Самвел», – командира четвертої роти «кримської самооборони». Він був причетний до побиття Олексія Гончаренка, викрадень Османа Пашасва та Геннадія Балашова, Андрія Щекуня та Анатолія Ковальського, а згодом брав участь у бойових діях на Донбасі. Відповідно, його розшукували, зокрема за статтею 438 Кримінального кодексу України за ймовірне скоєння воєнних злочинів. Спершу його внесли в базу Інтерполу, але невдовзі видалили, заявивши, що переслідування має політичний характер. Загалом із 2014 року, тобто від початку російської агресії, ми неодноразово намагалися налагодити співпрацю з Інтерполом і направляли запити, проте отримували відмови або подальші оскарження.

Та й загалом, кажучи про Інтерпол у контексті ймовірного задоволення українських запитів,

маємо усвідомлювати, що водночас там можуть приймати й російські. Можна уявити, до чого б це призвело...

Що варто робити Україні вже зараз?

Справа не лише в Інтерполі. Навіть якщо запит на міжнародний розшук задовольняють, є ще екстрадиція. І тут знову проблеми. Ще з 2014 року українські запити регулярно ігнорують або відхиляють. Щодо цього є два свіжі приклади. Перший – із Яном Петровським, якого Фінляндія не видала Україні, але судить за підозрою у скоєнні воєнних злочинів. Другий – зовсім нещодавній. Данія відмовилася видати Києву двох підозрюваних (за статтями про тяжкі тілесні ушкодження, розбійний напад тощо) – Ігоря Калласте та Алексея Данілова. Суд у Копенгагені вирішив, що гарантії України стосовно дотримання прав людини є недостатніми.

Чому ж до України така недовіра? Війна – це чинник, який справді ускладнює ситуацію, адже міжнародна спільнота побоюється, що правосуддя за таких умов може бути упередженим. Але коріння проблеми значно глибше. Якщо ми прагнемо, аби країни світу визнавали наші рішення та екстрадували підозрюваних, ми маємо довести, що наша система здатна здійснювати неупереджене правосуддя загалом. Тобто побудувати систему, до якої буде довіра як усередині країни, так і у світі.

Щодо міжнародних злочинів, то вже зараз ми маємо відповідально ставитися до теми побудови майбутнього механізму правосуддя, який би охоплював не лише злочин агресії. На мою думку, таким має бути гібридний механізм правосуддя, що включатиме як український, так і міжнародний елементи. Наприклад, як було у Сьєрра-Леоне, Боснії і Герцеговині.

І ще одна перепона – наша пенітенціарна система. Умови утримання в українських в'язницях не відповідають міжнародним стандартам, і це давно стало проблемою в екстрадиційних справах. Європейський суд з прав людини неодноразово визнавав системні порушення, зокрема неналежні умови утримання.

Тож навряд чи Інтерпол найближчим часом змінить свою позицію. Тому нам

варто зосередитися на розбудові архітектури правосуддя, що викликатиме довіру, та створенні гібридного механізму правосуддя. Ну й, звісно, продовжувати співробітництво з іншими державами, де можуть перебувати підозрювані, як ми це робили й раніше. Лише так зможемо забезпечити невідворотність покарання (<https://blogs.pravda.com.ua/authors/mamedov/67a62c25c6813/>). – 2025. – 07.02).

***

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Кирило Міненко, керівник Центрального міжрегіонального управління Міністерства юстиції (м. Київ)

Мін'юст відновив юридичну стабільність після масштабної кібератаки на державні реєстри

Україна зайняла 5-те місце у світі за рівнем розвитку цифрових державних послуг за рейтингом Online Services Index, що є частиною міжнародного дослідження E-Government Development Index, яке проводить ООН. Тож, коли ми говоримо про безпеку державних реєстрів, важко уявити собі повний масштаб того, що відбулося під час нещодавньої кібератаки, яка вразила лівову частину всіх державних реєстрів України. Це не просто питання технічного збою чи затримки – це один із аспектів війни, що стало однією з найсерйозніших загроз для правопорядку і безпеки в країні. З перших хвилин після атаки команда Міністерства юстиції України зрозуміла, що на кону не лише стабільність реєстраційних процесів, але й стабільність юридичних відносин у країні загалом. Водночас, ця ситуація стала тестом для нашої здатності швидко реагувати, адаптуватися та відновлювати важливу інфраструктуру.

Атака на державні реєстри: чому це стало можливим?

Цей кібернапад став другим за рахунком після початку повномасштабної агресії Росії проти України. Перший випадок відключення державних реєстрів стався саме 24 лютого 2022 року. Тоді були ухвалені рішення про тимчасове

відключення реєстрів, щоб захистити їх від зовнішніх загроз. Однак, 19 грудня 2024 року ми зіткнулися з новою, набагато масштабнішою атакою, яка зачепила більше 20 різних реєстрів.

Нормативно-правові зміни та адаптація до ситуації

Незважаючи на великий масштаб атаки, змогли оперативно відреагувати на події. Протягом місяця після інциденту були ухвалені важливі нормативні акти. Зокрема, постанова Кабінету Міністрів України від 23 грудня 2024 року, яка визначила новий порядок реєстрації обтяжень рухомого майна в умовах тимчасового обмеження доступу до державних реєстрів, і постанова від 20 грудня 2024 року, яка призупинила строки адміністративних проваджень.

Ці кроки дозволили зберегти правову визначеність у складних умовах й впровадити механізми для подолання тимчасових труднощів, пов'язаних з роботою реєстрів. Зокрема, відновлення доступу до таких реєстрів, як Державний реєстр речових прав на нерухоме майно, Єдиний реєстр засуджених, Автоматизованої система виконавчого провадження – це великий крок, який став можливим завдяки злагодженій роботі Мін'юсту, НАІС, Кібердепартаментом Служби безпеки України, Кіберполіцією та Державною службою спеціального зв'язку та захисту інформації України.

Виклики та міжнародний досвід

Масштабні кібератаки – це не нове явище у світі. І хоча Україна стала однією з перших країн, що зазнала такої агресії в умовах війни, інші держави вже мають досвід боротьби з кібератаками на критичну інфраструктуру. Наприклад, в Ізраїлі, де кіберзагрози є щоденною реальністю, національна кібербезпека є одним із пріоритетів уряду. Протягом останніх років ізраїльські органи наочно продемонстрували, як важливо мати національну стратегію захисту державних реєстрів і критичної інфраструктури.

Іншим прикладом є естонська модель, яка вважається чи не еталоном в галузі цифровізації та кібербезпеки. Естонія стала першою країною, яка реалізувала повністю

цифрові державні послуги. Водночас вони зазнали кількох кібератак, які мали значний вплив на роботу державних реєстрів, але завдяки швидким і рішучим діям, зокрема впровадженню технологій блокчейн, Естонія змогла забезпечити збереження даних і стабільність своїх реєстрів.

Ці приклади служать нам важливими орієнтирами, адже Україна також активно працює над модернізацією своїх систем захисту, зокрема завдяки прийнятому законопроекту 11290, який передбачає захист інформації та вдосконалення кіберзахисту.

Як ми відновлюємо стабільність?

Відновлення роботи реєстрів – це не просто технічний процес, а й серйозний юридичний виклик. Відсутність доступу до реєстрів протягом тривалого часу поставила перед нами низку труднощів, особливо у сфері реєстрації нерухомості та бізнесу. Однак завдяки зусиллям наших фахівців вдалося не лише відновити доступ до реєстрів, а й забезпечити належний правовий контроль за всіх ключових аспектах. Це включає як реєстрацію актів цивільного стану, так і діяльність нотаріусів. До прикладу, після відновлення доступу до Реєстру ДРАЦС фахівці Центрального міжрегіонального управління Міністерства юстиції (м.Київ), який координує роботу підрозділів Києва, Київської, Черкаської, Житомирської, Вінницької та Хмельницької областей, внесли до реєстру близько 20 тисяч актових записів. Всі вони були здійснені на паперових носіях під час відсутності онлайн-доступу до реєстру. Це колосальна робота всієї команди ДРАЦС. Уявіть масштаб: тільки Київ, 2 дні та 9299 актових записи.

Важливою складовою є й те, що Міністерство юстиції України продовжує активно співпрацювати з міжнародними партнерами та інституціями, забезпечуючи обмін досвідом у сфері кіберзахисту.

Висновки та перспективи

Наш досвід – це не тільки виклики та історія, це нові стандарти кібербезпеки, які ми формуємо в реальному часі. Україна на передовій не лише на полі бою, а й у сфері цифрової безпеки, показуючи всьому світу

на прикладі Мін'юсту, як можна вистояти і перемагати навіть у найскладніших умовах. Це наша сила, наша відповідальність і наш шанс стати глобальним орієнтиром (https://lb.ua/blog/kyrylo_minenko/659862_minyust_vidnoviv_yuridichnu.html). – 2025. – 10.02).

***

Блог на сайті «Судово-юридична газета»

Про автора: Денис Попков, суддя Східного апеляційного господарського суду

Видача наказів на виконання рішення господарських судів: у пошуках правової визначеності

Наразі невідповідність поточної редакції п.19.1. Перехідних положень ГПК конституційним стандартам правової регламентації зумовлює потребу у забезпеченні юридичної визначеності шляхом внесення змін та визнання суду першої інстанції єдиним уповноваженим судом, управленим оформлювати і видавати накази на примусове виконання рішень, які набрали законної сили, незалежно від інстанції суду, який ухвалив таке рішення.

1. Практична реалізація принципу обов'язковості виконання судового рішення, закріпленого ч.1 ст.129-1 Основного Закону, якщо мова йде про необхідність забезпечення примусового виконання досягнутих результатів вирішення спору у порядку Закону «Про виконавче провадження», вимагає отримання стягувачем виконавчого документу – наказу суду.

Абзац 1 ч.1 ст.327 ГПК у редакції, що діє з 15.12.2017, визначає, що таку видачу наказу здійснює той суд, який розглядав справу як суд першої інстанції – тобто у переважній більшості випадків це місцевий господарський суд (ч.1 ст.24 ГПК). Покладання законодавцем вказаним приписом цієї функції саме на суд першої інстанції (незалежно від того, судом якої інстанції ухвалене рішення, яке набрало законної сили і підлягатиме виконанню) є цілком логічним та виправданим, адже:

до повноважень суду першої інстанції віднесено вирішення процесуальних питань,

пов'язаних з виконанням судового рішення, передбачених розділом V ГПК (крім зупинення виконання рішення та повороту виконання рішення у разі скасування рішення місцевого суду);

наказ суду є підставою для відкриття виконавчого провадження, наявність якого зумовлює здійснення саме судом першої інстанції судового контролю за виконанням судових рішень у порядку розділу VI ГПК;

запроваджена Законом від 03.10.2017 №2147-VIII «процесуальна революція» у аспекті визначення належного суду, управненого на видачу наказу, є «передбачуваною» тією мірою, що зберегла існуючий до 15.12.2017 стан речей – в умовах чинності попередньої редакції ГПК накази також видавалися виключно судом першої інстанції (п.2 Постанови Пленуму ВГСУ від 17.10.2012 №9).

2. Втім не було б підстав для формулювання такої назви цієї публікації, якщо б у вказану зрозумілу і логічну визначеність законодавець не додав «юридичного квесту» формулюванням п.19 Перехідних положень ГПК, яким до дня початку функціонування Єдиного державного реєстру виконавчих документів запроваджено цікаву правову категорію «суд, який ухвалив відповідне рішення».

Оскільки станом на поточний момент у відповідності до п.6 спільного Наказу ДСАУ та Мінюсту України від 14.06.2022 № 177/2370/5 досі не було опубліковано повідомлення про початок функціонування вказаного Реєстру в газеті «Голос України» та на вебпорталі судової влади України, і Реєстр не функціонує, а тому оформлення і видача виконавчих документів згідно п.19.1. Перехідних положень ГПК має здійснюватися саме «судом, який ухвалив відповідне рішення».

Щоб зрозуміти змістовне наповнення цієї категорії, варто, насамперед, звернути увагу, що у п.19.2. і 19.4. Перехідних положень ГПК законодавець використовує формулювання «суд, який розглядав справу як суд першої інстанції», що дає підстави для висновку про нетотожність цих категорій «за замовчуванням» (автоматично) – тобто «судом, який ухвалив відповідне рішення» може бути і не той суд,

який розглядав справу як суд першої інстанції, і створює колізію із правилом абз.1 ч.1 ст.327 ГПК.

За змістом абз.1 Перехідних положень ГПК, який вказує на визначені цими положеннями особливості введення змін до ГПК Законом від 03.10.2017 №2147-VIII, на перший погляд колізія між абз.1 ч.1 ст.327 ГПК та п.19.1. Перехідних положень має вирішуватися на користь останньої, як спеціальної норми.

3. Але чому на перший погляд? Спробуємо реконструювати мету законодавця для належного з'ясування його волі, звернувшись до пояснювальної записки відповідного законопроекту, розміщеної на сайті парламенту (http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61415).

З цього приводу на себе звертає увагу такі формулювання ініціатора законопроекту:

- у п.3.10. «Впровадження «електронного суду»: «Прикінцеві і перехідні положення законопроекту, а також похідні зміни до законів регулюють порядок поступового переведення судочинства у режим “електронного суду”. Слід водночас зауважити, що право учасників справи звертатися до суду “в паперовій формі” залишиться у них і після впровадження “електронного суду”».

- у п.3.15. «Зміни до інших законів України»: «Зміни до окремих законів мають на меті також вдосконалення процедури виконання судових рішень. Зокрема, зміни до Кодексу законів про працю України, Кодексу України про адміністративні правопорушення, Сімейного кодексу України, Кримінально-виконавчого кодексу України, Законів України “Про нотаріат”, “Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини”, “Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов’язкове державне соціальне страхування”, “Про відповідальність за правопорушення у сфері містобудівної діяльності”, “Про виконавче провадження” пропонуються у зв’язку із впровадженням Єдиного державного реєстру виконавчих документів, покликаного забезпечити автоматизацію роботи із виконавчими документами з моменту їх видачі судом і до повного їх фактичного виконання.

Запровадження механізмів функціонування Єдиного державного реєстру виконавчих документів дасть змогу забезпечити:

- унеможливлення підроблення виконавчих документів, які подаються на виконання, оскільки виконання підлягатимуть тільки виконавчі документи, які внесено до вказаного реєстру;

- відсутності необхідності отримувати в суді виконавчий документ в паперовій формі, що, в свою чергу, дасть змогу заощадити стягувачу час та кошти, які зараз стягувач змушений витратити з метою отримати виконавчий документ у суді;....»

Як можна побачити із виділених фрагментів пояснювальної записки, розглядувані Перехідні положення ГПК були покликані забезпечити перехід від існуючого «паперового» до «електронного» формату видачі і подальшої обробки виконавчих документів. Однак, із цією метою «транзиту форм» кореспондується не правило абз.1 ч.1 ст.327 ГПК, яке визначає суб’єкта видачі наказу, а положення абз.2 цієї норми, що стосується саме процедури викладення наказів суду в електронній формі! Дійсно, «розпорошення» функції з видачі наказу між судами всіх інстанцій, яке запроваджено формулюванням п.19.1. Перехідних положень ГПК «суд, який ухвалив відповідне рішення», жодною мірою не пов’язано із визначеним законодавцем поступовим переходом до оптимальної форми видачі наказів, оскільки суд першої інстанції у будь-якому разі фізично здатен виконати функцію з оформлення і видачі наказу завдяки доступу до ЄСІТС, де розміщені судові рішення всіх інстанцій, підписані ЕЦП суддів, які їх ухвалили.

4. Окрім вказаної вище невідповідності між метою запровадження п.19.1. Перехідних положень ГПК та використаною «юридичною технікою» досягнення такої мети у діючому законі варто звернути уваги на можливість множинного тлумачення формулювання «суд, який ухвалив відповідне рішення», яке породжує дилеми довкола уповноваженого суду на вчинення дії з оформлення і видачі наказу.

Так, якщо визначати уповноважений на видачу наказу суд через ознаку, який

«ухвалив відповідне рішення» у тому сенсі, що «відповідне рішення» це те рішення, яке і має бути виконане згідно виданого наказу, то такий підхід забезпечує зрозумілість і передбачуваність лише для таких «ідеальних» ситуацій:

(1) суд першої інстанції задовольнив вимоги позову (повністю чи частково – не має значення), які передбачають примусове виконання (наприклад, про стягнення коштів), і таке рішення або залишено без змін за результатами апеляційного (і касаційного) перегляду чи взагалі не оскаржувалося – у цьому випадку «відповідне рішення» ухвалене судом першої інстанції, і саме він має видавати наказ (накази) на його примусове виконання;

(2) суд першої інстанції повністю відмовив у задоволенні позову, але таке рішення за результатами апеляційного (або касаційного) перегляду було скасоване з ухваленням нового рішення про задоволення позову (повністю чи частково) – у цьому випадку «відповідне рішення» це те нове рішення за результатами оскарження, яке було ухвалене по суті розгляду справи судом апеляційної (або касаційної) інстанції, і саме суд відповідної інстанції за логікою п.19.1. Перехідних положень ГПК мав би видавати і оформлювати відповідний наказ на примусове виконання «свого» рішення.

Однак, життя взагалі, і юридичне зокрема, є набагато різноманітніше означених «ідеальних» конструкцій.

4.1. Так, змодельюємо ситуацію «віднімання від первісного обсягу задоволених позовних вимог»: рішенням суду першої інстанції задоволено позов, але за результатами апеляційного або касаційного перегляду таке рішення було скасоване частково і у певній частині позовних вимог було відмовлено (чи провадження було закрито або позов залишено без розгляду) та як це доволі часто буває для більш зрозумілого для всіх учасників справи сприйняття результатів перегляду (та, власне, і подальшого оформлення наказу) резолютивна частина викладена повністю у новій редакції з урахуванням остаточних коригувань вищої інстанції. Рішення суду якої інстанції тут слід вважати «відповідним»(?): відповідна

частина, що має бути примусово виконана, була визначена судом першої інстанції і таке визначення цієї частини вимог розцінене як правомірне, а з іншого боку, остаточна редакція резолютивної частини, яка і має бути відображена у наказі суду (п.5 ч.1 ст.4 Закону «Про виконавче провадження»), з'явилася завдяки постанови апеляційної (касаційної) інстанції.

4.2. Уявімо іншу ситуацію «додавання до первісного обсягу задоволених позовних вимог»: суд першої інстанції заявлені позовні вимоги задовольнив частково, тоді як позивач, оскаржуючи це рішення лише в частині відхилених позовних вимог (а це визначає і межі перегляду справи в наступній інстанції), отримав задоволення своєї апеляційної (або касаційної) скарги – відхилена місцевим судом частина позовних вимог стала визнаною і задоволеною. Оскільки позивач в решті решт набув право на стягнення і суми, визначеної судом першої інстанції, і тієї суми, що була «додана» апеляційним (касаційним) судом, то скільки у цьому випадку з'являється у межах однієї справи для одного стягувача «видавників» наказів (?): суд кожної інстанції у тій частині, що визначена до стягнення саме ним або якась одна з судових інстанцій «взьме» на себе місію видачі «узагальненого» наказу з урахуванням всіх складових сум стягнення.

4.3. Як відомо, рішення суду будь-якої інстанції включає окрім резолютивної ще й мотивувальну частину. За результатами апеляційного чи касаційного перегляду відповідна інстанція управнена за наявністю відповідних підстав змінити мотивувальну та/або резолютивну частину рішення суду «попередньої» інстанції. Наразі, п.19.2. Перехідних положень ГПК не містить жодних вказівок для визначати суд, який має видавати наказ, у таких випадках, адже все одно матиме місце як «збереження» за результатами перегляду справи певної частина рішення (за сумою чи обґрунтування), постановленого судом першої інстанції, так і «додавання» у остаточний результат, що втілюватиметься у примусове виконання, відповідного впливу акту вищої інстанції.

4.4. Кожна із вказаних ситуацій, у тому числі і розглянуті першими «ідеальні», ускладнюються тим, що під час апеляційного або касаційного перегляду, за результатами якого ухвалюється рішення по суті позовних вимог, з'являється ще один складник – об'єкт примусового стягнення – судові витрати, розподілені за результатами апеляційного (касаційного) перегляду. Чи повинен суд апеляційної чи касаційної інстанції навіть у випадку залишення без змін рішення суду першої інстанції по суті позовних вимог видавати свої накази відносно стягнення судових витрат окремо (незалежно) від того, хто видає наказ по суті позовних вимог? Хіба так має виглядати рух до спрощення і оптимізації процесу – замість принципу «єдиного вікна для стягувача» з видачі наказу, який діяв до 15.12.2017, через триваючу неспроможність запустити Єдиний державний реєстр виконавчих проваджень зараз стягувач має збирати свої накази по всім інстанціям?

5. Розглянуті вище запитання не є тривіальними, як може здаватися на перший погляд, особливо для стягувача та суддів, які розглядали справу, оскільки для першого зволікання чи невизначеність стосовно належного суб'єкта оформлення та видачі наказу знижує ефективність судового захисту у розумінні ст.ст.6, 13 ЄКПЛ, адже виконавче провадження є завершальною стадією судового провадження (ст.1 Закону «Про виконавче провадження»), тоді як для суддів це питання дотримання приписів ч.2 ст.19 Конституції України.

Множинність версій щодо суду, управненого видати наказ, надає особливого виміру реалізації принципу інстанційності провадження у справах та вирішення процесуальних питань (звичайним та логічним є стан, який передбачає можливість послідовного перегляду процесуальних рішень суду нижчої інстанції судом вищої інстанції) у світлі приписів п.19.2. Перехідних положень ГПК, згідно якого усі подальші дії з наказами судів будь-якої інстанції, зокрема і виправлення помилки у виконавчому документі та визнання виконавчого документа таким, що не підлягає виконанню, здійснюються судом першої інстанції:

(1) Уявімо, що наказ, виданий апеляційною чи касаційною інстанцією, містить помилку (або стягувач вважає, що помилку допущено), але при цьому повною мірою відображає резолютивну частину відповідної постанови, що має цю ж «помилку». Чи має можливість суд першої інстанції за заявою стягувача постановити ухвалу про виправлення помилки в наказі апеляційного (касаційного) суду, якщо помилку у резолютивній частині постанови ще не виправлено, і таке виправлення за змістом ст.243 ГПК може бути здійснено лише ухвалою апеляційного чи касаційного суду відповідно? Слід зазначити, що процедура виправлення помилки у виконавчому документі, врегульована ст.328 ГПК, не узалежнює (не обмежує) повноваження суду з виправлення помилки від попереднього усунення такої помилки з відповідного рішення суду вищої інстанції, а тому створює підстави для можливості фактичного «перегляду» місцевим судом рішення апеляційної (касаційної) інстанції під виглядом ухвали про виправлення помилки у наказі. Як розмежувати правомірну поведінку судді місцевого суду від зловживання повноваженнями у такому випадку без тривалого дисциплінарного провадження, якщо у будь-якому разі виправлення помилки є його повноваженням? Очевидно, що проблеми не було б, якщо і видача наказів, і виправлення помилок в них здійснювалася би виключно судом першої інстанції.

(2) У відповідності до ч.2 ст.328 ГПК однієї з підстав для визнання наказу таким, що не підлягає виконанню, є його помилкова видача. Повертаючись до ситуації, змодельованої у п.4.2. з «додавання до первісного обсягу задоволених позовних вимог», уявімо, що «узагальнюючий» наказ про стягнення всієї остаточно визначеної суми видано апеляційним (касаційним) судом. Які переконливі перешкоди для боржника за таким наказом існують для того, щоб не ініціювати питання в суді першої інстанції про визнання наказу апеляційного (касаційного) суду таким, що не підлягає виконанню як помилково виданий у частині тих сум, які були визначені до стягнення рішенням суду першої інстанції, що в цій частині залишено без змін?

І яку ухвалу за такою заявою має постановити суддя першої інстанції, фактично оцінюючи (!) наявність повноважень суду вищої інстанції з видачі наказів, якщо через згадувану множинність тлумачення у подібній ситуації у іншій справі він сам видавав «узагальнюючий» наказ чи наказ в частині стягнення суми, яка відповідала залишеній в силі частині рішення першої інстанції?

Пошук логіки запровадження множинності судів, управнених видавати накази у конкретній справі, за відсутністю чітких правил «конкуренції» між ними, за допомогою системного тлумачення ускладнюється правилом п.19.4. Перехідних положень ГПК, який передбачає, що незалежно від того, який суд видав наказ, дублікат такого наказу видається тільки судом першої інстанції. Слід нагадати, що дублікат тому і названий дублікатом, оскільки він має повністю відтворити зміст первісного наказу з додаванням відмітки «дублікат», а тому виникає цілком очевидне, хоча і риторичне питання: у чому сенс створення проблем у правозастосуванні недосконалою юридичною технікою (або зволіканням із започаткування функціонування Єдиного державного реєстру виконавчих проваджень), якщо суд першої інстанції так само як і у випадку з виданням дублікату, може видавати і первісний наказ за будь-яким рішенням?

6. Законодавець передбачив у ч.6 ст.31 ГПК слушний запобіжник обмеження права на судовий захист у вигляді заборони спорів між судами щодо підсудності, однак «забув» запровадити аналогічний припис для захисту права стягувача на примусове виконання рішення на свою користь шляхом заборони спорів між судами різних інстанцій відносно питання видачі наказу на виконання «відповідного рішення».

У цьому контексті цікавим є розглянутий ВП ВС постановою від 03.09.2020 у провадженні № 11-4сап20 кейс відносно дисциплінарної відповідальності судді першої інстанції, який відмовився видавати наказ суду на виконання постанови апеляційної інстанції, що містила доручення про видачу такого наказу. Суд касаційної інстанції погодився із аргументами

судді місцевого суду та скасував рішення ВРП про застосовані до такого судді заходи дисциплінарної відповідальності за невидачу наказу і ця постанова ВП ВС «посилила» позицію тих суддів першої інстанції, які будь-яке «втручання» у резолютивну частину їх рішення за підсумками апеляційного (касаційного) перегляду тлумачать у якості підстави для звільнення себе від обов'язку з оформлення та видачі наказу стягувачу.

Однак, чи може вважатися достатнім і належним правовим обґрунтуванням для невидачі зараз наказу судом першої інстанції, зокрема у спірних ситуаціях, окреслених у п.п.4.1-4.4. цієї публікації, зазначена постанова ВП ВС у світлі актуального стану законодавства (тобто з урахуванням змін, яких ще не існувало на момент розгляду Верховним Судом згаданого кейсу)?

Так, зі змісту п.п.82-85 розглядуваної постанови вбачається, що касаційний суд, посилаючись на редакції п.17.15 і п.19.1. Перехідних положень ГПК, які на той момент передбачали оформлення і видачу наказів у паперовій формі (тобто, до змін, запроваджених в ці положення Законом № 3200-ІХ від 29.06.2023) виснував, що «... що встановлена в частині першій статті 327 ГПК України вимога про видання наказу щодо виконання судового рішення судом, який розглядав справу як суд першої інстанції, залежить від функціонування запровадженої Законом № 2147-VIII Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, до складу якої буде входити Єдиний державний реєстр виконавчих документів»

Слід також враховувати, що правове регулювання, яке діяло на момент розглядуваних ВП ВС правовідносин, визначало, що передбачена ст.6 ГПК Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система згідно п.17.15. Перехідних положень ГПК в редакції, що діяла у період з 15.12.2015 до змін, запроваджених Законом № 1416-ІХ від 27.04.2021, мала бути запроваджена відразу і у цілому, але ж на поточний момент ЄСІТС запроваджується поетапно і відповідні її модулі вже функціонують та використовуються

як судами, так і учасниками провадження, визначеними Законом № 3200-ІХ від 29.06.2023.

Правова визначеність для «стороннього спостерігача» – звичайного користувача законодавством і послугами держави у питанні належного суду, управненого видавати накази, наражається на чергове випробування тим, що на сайті Мінюсту є розділ, який відсилає користувачів до Єдиного державного реєстру виконавчих проваджень (не плутати з Єдиним державним реєстром виконавчих документів, на який слід очікувати згідно п.19 Перехідних положень ГПК), який за визначенням термінів, наведених у п.2 Положення про автоматизовану систему виконавчого провадження, затвердженого наказом Мінюсту від 05.08.2016 № 2432/5, є складовою частиною вказаної функціонуючої АСВП, передбаченої ст.8 Закону «Про виконавче провадження».

7. Узагальнення викладених міркувань та застережень відносно поточного стану наслідків запровадження у п.19.1. Перехідних положень ГПК категорії «суд, який ухвалив відповідне рішення» для цілей встановлення повноважень з оформлення і видачі наказів на примусове виконання судових рішень, змушують згадати належні стандарти правової регламентації, сформульовані Конституційним Судом України, зокрема:

– в абз.2 п.5.4. мотивувальної частини рішення від 22.09.2005 № 5-рп/2005: «Із конституційних принципів рівності і справедливості випливає вимога визначеності, ясності і недвозначності правової норми, оскільки інше не може забезпечити її однакове застосування, не виключає необмеженості трактування у правозастосовній практиці і неминуче призводить до сваволі»;

– в абз.3 п.2.2. мотивувальної частини рішення від 08.01.2011 №16-рп/2011: «На основі системного аналізу оспорюваних положень кодексів Конституційний Суд України дійшов висновку, що вони ґрунтуються на принципі верховенства права, зокрема на таких його

складових, як ефективність мети і засобів правового регулювання, розумність і логічність закону»;

– в абз.6 п.2.1. мотивувальної частини рішення від 20.12.2017 №2-р/2017: «Конституційний Суд України вважає, що принцип правової визначеності вимагає чіткості, зрозумілості й однозначності правових норм, зокрема їх передбачуваності (прогнозованості) та стабільності».

Наразі, невідповідність поточної редакції п.19.1. Перехідних положень ГПК вказаним конституційним стандартам правової регламентації (а труднощі у з'ясуванні та правозастосуванні цієї редакції опосередковано підтверджуються тим, що за результатами пошуку у Єдиному державному реєстрі судових рішень за критерієм форми судового рішення «судовий наказ» за період з 15.12.2017 по 06.02.2025 вказується лише на три накази, виданих касаційним господарським судом на примусове виконання своїх постанов, що вочевидь не відповідає кількості ухвалених ним постанов з новим рішенням по суті спору за цей же період) зумовлює потребу у забезпеченні юридичної визначеності шляхом внесення змін до п.19.1. Перехідних положень ГПК та визнання суду першої інстанції єдиним уповноваженим судом, управненим оформлювати і видавати накази на примусове виконання рішень, які набрали законної сили, незалежно від інстанції суду, який ухвалив таке рішення. Варто також зазначити, що діюча редакція п.17.1. Перехідних положень ЦПК та п.18.1. Перехідних положень КАС містять тотожну чітко невизначену категорію «суд, який ухвалив відповідне рішення» для вказівки на суб'єкт оформлення і видачі виконавчого документу, а тому розглядувана в цій публікації проблематика має «міжюрисдикційний» вимір (<https://sud.ua/uk/news/blog/322859-vydacha-prikazov-vo-ispolnenie-resheniya-khozyaystvennykh-sudov-v-poiskakh-pravovoy-opredelennosti>). – 2025. – 10.02).

**ГРОМАДСЬКА ДУМКА
ПРО ПРАВОТВОРЕННЯ
№ 3 (289) 2025**

Інформаційно-аналітичний бюлетень
на базі оперативних матеріалів
Додаток до журналу «Україна: події, факти, коментарі»
Ідентифікатор медіа R30-01101

Редактори:
А. Берегельська, Я. Маленко

Комп'ютерна верстка:
Н. Крапіва

Підп. до друку 07.02.2025
Формат 60x90/8. Обл.-вид. арк. 4,33.
Наклад 21 пр.

Видавець і виготовлювач
Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського
03039, м. Київ, Голосіївський просп., 3
siaz2014@ukr.net

Свідоцтво про внесення суб'єкта
видавничої справи до Державного реєстру видавців,
виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції ДК № 7871 від 28.06.2023 р.